

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Методичні вказівки
з планами семінарських занять
з дисципліни «Історія державотворення та культури України» для
студентів спеціальностей 075 «маркетинг» та 076 «підприємництво,
торгівля та біржова діяльність» денної форми навчання

2022

Методичні вказівки з планами семінарських занять з дисципліни «Історія державотворення та культури України» для студентів спеціальностей 075 «маркетинг» та 076 «підприємництво, торгівля та біржова діяльність» денної форми навчання з тестами для перевірки знань та методичне забезпечення модульного контролю знань / Укл.: Г.А.Сигида, І.М.Спудка, О.А.Чумаченко, Т.В.Васильчук. - Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. – 70 с.

Укладачі: Г.А. Сигида, ст.викладач;
І.М. Спудка, доцент канд.іст.наук;
О.А. Чумаченко, доцент, канд.іст.наук.
Т.В. Васильчук, доцент, канд.іст.наук;

Рецензент: П.О. Бідзіля, канд. іст.наук, доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін Запорізького державного медичного університету

Відповідальний за випуск: М.В. Дедков, професор, канд.іст.наук.

Затверджено на засіданні
кафедри українознавства та
загальної мовної підготовки,
протокол №4 від 22.02.2022 р.

Затверджено на засіданні
Науково-методичної ради
Гуманітарного факультету
протокол №7 від 23.02.2022 р.

ЗМІСТ

Вступ	4
Графік навчального процесу з дисципліни «Історія державотворення та культури України»	5
Семінар №1. Формування державності в Україні. Київська Русь	6
Семінар №2. Зародження українського козацтва як складової державотворчого процесу в Україні (XV-XVII ст.)	10
Семінар №3. Функціонування державних механізмів на українських землях у кін. XVII-XVIII ст.	15
Семінар №4. Україна на початку XX ст.	21
Семінар №5. Відновлення державності українського народу (1917-1921 рр.)	25
Семінар №6. Ліквідація державності в Західній Україні та поглинення її територій іноземними країнами	30
Семінар №7. Буремний шлях до суверенності: суспільно-політичні трансформації в Україні 1945-1985 рр.	34
Семінар №8. Теорія та практика державного будівництва в умовах незалежності України (з 1991 по сучасність).	39
Семінар №9. Історичні передумови виникнення та формування української культури	43
Семінар №10. Культура періоду княжої доби (IX – XIV ст.)	47
Семінар №11. Розвиток культури впродовж литовсько-польського та польсько-козацького періодів (XIV-XVII ст.)	51
Семінар №12. Культура Гетьманщини (1648 – 1783 рр.).	55
Семінар №13. Українська культура кінця XVIII – XIX ст.	59
Семінар №14. Українська культура XX ст.	63
Семінар №15. Сучасна українська культура, перспективи розвитку.	67

ВСТУП

Вивчення історії українського державотворення та історії української культури у вищій школі відповідає потребам суспільства – виховує молоду людину в дусі патріотизму, гордості за свою країну, бажання примножити культурну спадщину; сприяє формуванню орієнтирів громадянської поведінки особи, її самосвідомості та культури.

Методологічною основою дисципліни є діалектичне, матеріалістичне розуміння історії, яке дає змогу висвітлити як загальні закономірності історичного процесу, так і його особливості в Україні, допомагає давати наукову оцінку окремим явищам, подіям чи діяльності історичних особистостей. Курс відповідає концепції гуманізації освіти, органічно поєднує національні та загальнолюдські цінності, базується на нових підходах до історичної проблематики.

Методичні вказівки до семінарських занять «Історія державотворення та культури України» є складовою частиною методичного забезпечення навчального процесу з дисципліни «Історія державотворення та культури України». Надані документи висвітлюють історичний шлях, пройдений українським народом, надають змогу самостійно осмислити неоднозначність та різноманітність подій історичного процесу. Навчальне видання має сприяти набуттю студентами необхідних навичок теоретичного та практичного застосування знань з матеріалу відповідних тем курсу, більш глибокому вивченню історичних подій, оволодінню основами науково-історичного підходу до історії.

Матеріали скомпоновано у хронологічному порядку за кожним історичним періодом, двома блоками: державотворчим і культурницьким. Вони відповідають навчальній програмі дисципліни «Історія державотворення та культури України», що вивчається у закладах вищої освіти України. Матеріали до семінарських занять покликані заохочувати студентів до самостійного ознайомлення та опрацювання історичних документів і мають за мету сприяти найбільш продуктивному засвоєнню матеріалу.

**Графік навчального процесу з дисципліни
«Історія державотворення та культури України»**

	Теми лекцій	Теми семінарів
1.	Державотворчі традиції на території України в стародавню добу: гіпотези та докази.	Формування державності в Україні. Київська Русь.
2.	Галицько-Волинське князівство – спадкоємець державності України-Русі.	Зародження українського козацтва як складової державотворчого процесу в Україні (XV-XVII ст.)
3.	Боротьба за українську державність Б. Хмельницького та його послідовників.	Функціонування державних механізмів на українських землях у кін. XVII-XVIII ст.
4.	Національно-державницьке питання щодо українських земель у складі Російської та Австрійської імперій (кінець XVIII- XIX ст.)	Україна на початку XX ст.
5.	Політичне життя України на межі століть	Відновлення державності українського народу (1917-1921 рр.)
6.	Україна в умовах більшовицько-тоталітарного режиму (1921-1939 рр.)	Ліквідація державності в Західній Україні та поглинення її територій іноземними країнами.
7.	Державне будівництво на українських землях у роки Другої світової війни.	Буремний шлях до суверенності: суспільно-політичні трансформації в Україні 1945-1985 рр.
8.	Останні кроки за для досягнення незалежності (українське питання 1985-1991 рр.)	Теорія та практика державного будівництва в умовах незалежності України (з 1991 по сучасність).
9.	Витоки української культури. Феномен української культури.	Історичні передумови виникнення та формування української культури.
10.	Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства	Культура періоду княжої доби (IX – XIV ст.)
11.	Культура періоду становлення української народності (XIV – початку XVII ст.)	Розвиток культури впродовж литовсько-польського та польсько-козацького періодів (XIV-XVII ст.)
12.	Духовна культура України епохи Бароко та доби Просвітництва (друга половина XVII–XVIII ст.	Культура Гетьманщини (1648 – 1783 рр.).
13.	Національно-культурне відродження в Україні кінця XVIII – XIX ст. Український романтизм.	Українська культура кінця XVIII – XIX ст.
14.	Духовна культура України XX ст.	Українська культура XX ст.
15.	Культура України в умовах нових соціально-політичних реалій (90–ті роки XX – початок XXI ст.)	Сучасна українська культура, перспективи розвитку.

Семінар № 1. Формування державності в Україні. Київська Русь.

План.

1. Термін «Русь», «Україна», «русичі» та їх ідентифікація. Походження національної символіки.
2. Становлення Київської держави: від Олега до Святослава.
3. Процес державотворення за часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого.
4. Децентралізація Київської Русі: причини, сутність, наслідки.
5. Татаро-монгольське нашествя першої половини XIII ст.

Теми рефератів

1. Запорізький край в давньоруську епоху (IX-XIII ст.).
2. Династичні зв'язки та шлюби князів Рюриковичів (на прикладах Володимира Святославича та Ярослава Володимировича).
3. «Руська правда» Ярослава та його синів.
4. Політична система та державницька ідеологія Русі.
5. Київська Русь у системі міжнародних відносин (IX - сер. XIII ст.)

Література

1. Відейко М. Україна: від антив до Русі - К.: КРІОН, 2010. –д С. 27-58.
2. Історія України: навчальний посібник / Під загальною ред. В.А. Смоля. - К: Альтернативи, 1997. - С. 22-56.
3. Історія України: навчальний посібник / М.В. Дедков, Ю.В. Іващенко, Г.Л. Кладова та ін. – Запоріжжя: Дике Поле, 2002. – С. 20-41.
4. Король В.Ю. Історія України: навч. посіб. / В.Ю. Король. – К.: Академія, 2008. – С. 31-45.
5. Белов О.Ф., Шаповалог Г.І. Український тризуб. – Запоріжжя: Дике поле, 2008. – С. 51-257.

1. Розпочинаючи розгляд питання треба зосередити увагу студента на багатозначності базових термінів семінару: Русь, Київська Русь, Україна, дружина, боярство тощо, та на причини їх різноманітного трактування представниками різних національних та наукових шкіл.

Потім варто наголосити, що в результаті бурхливих подій епохи великого переселення народів на території сучасної України розселилися давньослов'янські племена, які були вже потенційно готовими до заснування держави і які здійснили якісний перехід у розвитку свого суспільства перейшовши від родового ладу до державності у відносно короткий історичний період. Коли було засновано Київ?

Для створення держави необхідно досягти певного рівня суспільно-економічного розвитку, дорости як економічно, так і ментально. Спільна територія, єдина мова, традиції, вірування, спільне господарювання, наявність влади, відчуженої від народу, стягування данини для утримання

влади – ось той базис, на якому вибудовуються держави. Коли почала формуватися держава на українських землях?

Починаючи з VI ст. на зміну первісно-общинному ладу у східних слов'ян прийшла доба сусідсько-територіальної общини. Створюються племінні союзи, відомі з «Повісті минулих літ» Нестора літописця. Перерахуйте ці племена з вказівкою ареалу їх розселення. Арабські історики свідчать про існування кількох осередків державності — Артанії, Славії та Куявії. Студентам необхідно поміркувати відносно локалізації території їх існування. Іншим осередком державності була Волинь.

З середини 60-х рр. IX ст. у літописах з'являються свідчення про існування Руського каганату, або «київського князівства Аскольда та Діра». Що вам відомо про правління Аскольда і Діра? Цей каганат (князівство) згодом став фундаментом будівництва політичної системи Київської Русі.

Поміркуйте, які підстави існували для безперервності традиції державності на українських землях. На останок варто розглянути кілька версій походження української національної символіки, зокрема родового знаку князів-Рюриковичів – тризубу.

2. Спочатку студенту необхідно зазначити, що Київська Русь як ранньослов'янська держава з центром у Києві виникає у 882 р. в результаті захоплення влади князями з династії Рюриковичів, яка стала правлячою в Руській землі на кілька наступних століть. У цьому місці не завадив би екскурс в історію династії, та розповідь про гіпотези щодо її походження. Хронологічні рамки існування держави Рюриковичів охоплюють період від IX ст. до другої половини XIII ст. Тут варто звернути увагу на те, що єдине державне утворення Київська Русь перестає існувати у 30-ті рр. XII ст. Студент, з допомогою карти повинен окреслити територіальні межі Давньокіївської держави: від Балтики до «Руського» (Чорного) моря і від Закарпаття до Волго-Окського межиріччя. При можливості варто порівняти територію Русі та кількість її населення з аналогічними показниками інших держав середньовічного світу. Загалом Русь простягалася майже на 800 тис. кв. км. На цій території проживали, за різними підрахунками, від 4 до 7 млн. осіб.

Проблема походження Русі залишається однією з найактуальніших у вітчизняній історіографії. Навколо неї тривалий час велася гостра полеміка між двома таборами науковців: «норманістами» та «антинорманістами». Студентам необхідно розкрити зміст зазначених наукових теорій та назвати їх основоположників, а також висловити власне ставлення до аргументів вищенаведених теорій.

У цьому ж питанні необхідно розкрити походження та зміст термінів «феодалізм», «полюддя», «тіун», «смерд», «холоп».

3. На початку доповіді можливе проведення невеликої дискусії відносно правомірності використання офіційного поділу політичної історії Київської Русі на три періоди: I (882-972 рр.) — період швидкого зростання, за який утворилося величезне політичне об'єднання; II (980–1054 рр.) — охоплює князювання Володимира Великого та Ярослава Мудрого, що було добою досягнення Києвом вершини політичної могутності й стабільності; III — характеризують безупинні князівські чвари, загроза нападів кочовиків та економічний застій. Більшість істориків датують початки занепаду періодом після князювання Володимира Мономаха та його сина Мстислава. Остаточне зруйнування Києва ордами монголо-татар у 1240 р. ознаменувало кінець київського періоду історії України, проте Русь вижила, піднялася з руїн і відновила свою економіку й культуру у Галицько-Волинському князівстві.

В подальшому студентам варто охарактеризувати та визначити головні риси правління князів епохи розквіту Київської держави: Володимира Великого, Ярослава Мудрого, його синів, та онука – Володимира Мономаха. Студенти повинні розуміти у чому саме полягали їх здобутки та прорахунки? Слід розглянути розвиток економіки, торгівлі, реалізацію оборонних та зовнішньополітичних проектів великих київських князів. Можливий опис їх особистостей відомий з повідомлень літописів та хронік.

У висновках студенти повинні визначити особливості політичного устрою Київської Русі та розуміти зміни в порядку престолонаслідування у державі після смерті Ярослава Мудрого.

4. Приступаючи до викладення матеріалу студент повинен зазначити, що починаючи з 1130-х рр., у результаті розвитку феодалних відносин, у Київській Русі значно посилюлися відцентрові тенденції. Держава, що виглядала міцною і непорушною, раптом почала втрачати політичну єдність і розділилася спочатку на півтора десятка князівств та земель, а потім на кілька десятків. Розпочався період, який історики називають добою удільної роздробленості. Це був закономірний процес, притаманний усім державам середньовічної Європи.

В ході розгляду питання студент повинен з'ясувати причини політичної роздробленості Київської Русі

Відповідаючи на питання, студентам необхідно виокремити як позитивні, так і негативні наслідки феодалної роздробленості для держави. Також слід визначитися з кількістю удільних князівств та з'ясувати наявність у них князівських династій та родинних зв'язків між ними. Знати зміст наступних термінів: «моноцентризм», «поліцентризм», «васалітет», «сюзерен», «номінальний».

5. На початку виступу студенту треба зробити наголос на тому, через які саме фактори сталася політична катастрофа середини XIII ст. (втрата державної єдності, князівські міжусобиці тощо). Цим скористалися зовнішні

вороги – половці, німецькі лицарі-хрестоносці, феодали Польської та Угорської держав і, особливо, монголи. Останні після утворення на початку XIII ст. військово-феодалного Великого Монгольського улусу (держави), об'єктом своїх нападів обирали країни, що на їх думку не могли чинити їм запеклого опору. У 1206 р. Монгольський улус державу очолив Темучин (Чингісхан) який розпочав епоху великих завойовницьких походів монголів. Уперше монголо-татари з'явилися на кордонах Русі у 1223 р. Вони напали на половців, які звернулися за допомогою до руських князів. Жорстока і кровопролитна битва відбулася на р. Калці, що впадає до Азовського моря (сучасна р. Кальчик). Руські князі навіть перед обличчям небезпеки не змогли переступити через розбрат і спільно подолати ворога. У результаті об'єднані русько-половецькі сили зазнали нищівної поразки: загинуло 6 князів та 9/10 руських воїнів. В цьому місці варто порівняти організаційні системи та бойові засоби монгольської та давньоруської армій.

Нова хвиля монгольського нашествия розпочинається 1237 р., коли орди загарбників під проводом онука Чингісхана – Бату (Багтя) вдерлися до Північно-Східної Русі. Впродовж зими 1237-1238 рр. вони завоювали Рязанське та Володимиро-Суздальське князівства. 1239 р. ворог оволодів Переяславом і Черніговом, а в грудні 1240 р. після десяти тижневої облоги здобув Київ. У цьому місці студентам варто поміркувати, чи міг встояти давній Київ під тиском монгольського війська? Впродовж наступного 1241 р. орди Багтя завоювали Галицьку та Волинську землі, розгромили збройні сили Угорщини та Польщі. У другій половині 1241 - на початку 1242 р., спустошивши Хорватію, Трансільванію й Молдавію, частину Сербії та Болгарії, військо Бату повернулося до Поволжя, заснувавши там нову державу – Улус Джучі (Золоту Орду) зі столицею в м. Сарай. Обов'язково слід звернути увагу студентів на те, що давньоруська державність не була знищена монгольською навалою (окрім Переяславського князівства). Інші давньоруські князівства просто втратили свої якісні характеристики ставши васалами монгольського хана, але продовжували існувати, хоча й у стані економічного та політичного занепаду, впродовж усього періоду монгольського панування.

По закінченню семінару студенти мають дати відповідь на такі питання. У чому полягали причини швидкого просування монгольських військ, і якими були наслідки монголо-татарської навали для давньоруських князівств?

Тестові завдання до семінару №1:

1. Яке з давньослов'янських племен населяло в VI-X ст. територію Нижнього Подніпров'я?

- а) уличі;
- б) тиверці;

в) дуліби;

г) сіверяни.

2. Яке з нижченаведених визначень пояснює, що таке віче?

а) група професійних воїнів на чолі з князем;

б) збори вільного населення міста для вирішення громадських справ;

в) народне ополчення під час війни;

г) об'єднання ремісників міста.

3. Хто з давньоруських князів загинув на території запорозького краю?

а) Аскольд;

б) Олег;

в) Ігор;

г) Святослав.

4. Хто з давньоруських князів похований на території Софіївського собору в Києві?

а) Аскольд;

б) Олегу;

в) Ігорю;

г) Ярослав Володимирович.

5. В якому році відбулася битва на річці Калка?

а) 1223;

б) 1238;

в) 1240;

г) 1245.

Семінар № 2. Зародження українського козацтва як складової державотворчого процесу в Україні (XV-XVII ст.)

1. Історична справедливість щодо козацького питання: причини, традиції, рушійні сили.

2. Запорозька Січ – християнська козацька республіка, модель майбутньої української державності.

3. «Реєстровці» – перше суто українське наймане військо.

4. Боротьба за визволення української нації на прикладі козацьких морських походів.

5. Козацько-польське питання: союзники чи супротивники? (На прикладі козацько-селянських повстань та Хотинської війни).

Теми рефератів

1. Козацькі традиції та звички, як синтез контактів християнського і кочового світів.

2. Січ – як суб'єкт міжнародних відносин.

3. Участь українських козаків у Тридцятилітній війні.

4. Повстання козаків-невільників на турецьких галерах.
5. Українські гетьмани і кошові до 1648 р.

Література

1. Горелов М. Є. Держава і цивілізація в історії України / М. Є. Горелов, О. П. Моця, О. О. Рафальський ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, Ін-т археології. - К.: ЕКО-ПРОДАКШН, 2009. - 879с.
2. Дещинський Л. Є. Історія України та її державності. Курс лекцій: навчальний посібник /Л. Є. Дещинський, С. В. Терський, І. Я. Хома, В. М. Тарабан, Р. Д. Зінкевич, Я. Я. Денісов, І. О. Гаврилів, І. В. Буковський, А. Я. Нагірняк. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 476 с.
3. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / [за заг.ред. В.М. Литвина]. – К.: 2006. – 460 с.
4. Історія української державності / Малик Я., Вол Б., Чуприна В. – Львів: Світ, 1995. – 248 с.
5. Крупник Л. О. Історія України: формування етносів, нації, державності / Л.О. Крупник. – К.2009. – 216 с.

1. Становлення українського козацтва – це провідна і багатовимірна подія української історії. Втративши етнічну державу українська нація в умовах розорення і чужоземного панування змогла створити особливу структуру національного змісту, яка пройшла шляхом трансформації від роду занять до соціального статусу, автономної, згодом латентної державності і національного міфу.

Сучасна українська нація, сформована на уламках Російської імперії під час революції 1917 р. використовувала козацький міф у якості ідеї легітимізації власної державності.

Відношення до козацького минулого, студенти повинні розуміти, теж пройшло крізь певні трансформації. Під час розгляду питання семінарського заняття необхідно проаналізувати у першу чергу джерела:

- 1) «Куманський кодекс», який вперше вводить в обіг поняття «козак»;
- 2) «Історія Русів» - найвідоміше джерело, де вперше обґрунтовується ідея тяглості української історії з часів Київської Русі,
- 3) козацькі літописи.

Студентам важливо розуміти, як у різні періоди нашої історії змінювалось ставлення до козацтва. Спочатку як до степових «шукачів долі», згодом до оборонців кордонів і християнського світу.

Доречно приділити увагу теоріям походження козацтва: хозарська теорія, тюркська теорія, теорія тубільного походження, теорія Великого кордону та ін.

З'ясуєте причини виникнення козацтва. Наступним потрібно проаналізувати рушійні сили формування козацької спільноти, їхню динаміку.

Наприкінці питання цікавим буде звернення до козацьких традицій, які відображали спосіб життя. Адже існування у порубіжжі в умовах постійної небезпеки вимагало певних військових навичок, особливого ставлення до соціуму, в якому перебувала людина, своєрідність релігійного світосприйняття, де надзвичайна релігійність органічно поєднувалась з жорстокістю, та проявами карнавальної культури (ставлення до смерті, диявола, куріння, вбрання).

2. Центром козацького життя була Січ. Вона виникла як внутрішня потреба козацької спільноти в своїй організації у зв'язку зі зростанням його чисельності у середині XVI ст. З іншого боку, заснування центру козацької вольності зумовлювалось практичною потребою захисту українських земель від татарської агресії.

Студенти повинні розуміти взаємозв'язок у подіях регіону, адже у середині XV ст. утворюється держава Кримський ханат, на чолі з династією Гіреїв. Молода держава, економіка якої мала екстенсивний характер, військової набіги і пограбування, що були основним джерелом доходу, не знайшла підтримки Польщі і Литви, і налагодила стосунки з Москвою. Менглі-Гіреї наприкінці 80-х років XV ст. розпочинають походи у Подніпров'я, і студенти повинні проаналізувати як цей чинник впливає на долю нашого народу аж до середини XIX ст.

Під впливом кримської агресії і боротьби козаків у свідомості українців з XVI ст. починає формуватися образ козака як захисника християнського світу.

Модель козацької корпорації, від початку, була демократичною. Для козацтва характерно заперечення монархічного врядування для своєї самоорганізації і відсутність монархізму як соціальної цінності.

Вищим органом влади на Січі була Рада, право участі у якій мали усі козаки. Студенти повинні дати визначення колу компетенції загальної ради, яка до речі могла бути і вищою судовою інстанцією.

Потрібно також визначити суб'єкти і обов'язки виконавчої влади.

Окремої уваги заслуговує власне козацьке право, студенти повинні розуміти значення поняття «звичаєве право».

Козацька держава мала свою територію, кордони якої звичайно коливались, але ядро було сталим. Студенти повинні окреслити на території яких областей сучасної України розташовувались військо Запорізьке та історичні назви цих територій.

Отже, за основними ознаками державності, Січ може розглядатись як модель держави: наявність законодавчої і виконавчої ланки влади, власного

судочинства, територія, військо. Виникнення у другій половині XVI ст. Запорізької Січі, як державного утворення, зумовлено не тільки необхідністю внутрішньої консолідації козацької спільноти, а і необхідністю протистояти зовнішній загрози.

3. Реєстрові козаки – частина українських козаків, узятих польським урядом на військову службу. Прийнятих на постійну службу записували до спеціального списку – реєстру, від чого дістали назву. Вони стали новою козацькою елітою.

Польський уряд рішенням про формування реєстрових загонів вирішував два завдання: використовував військовий потенціал козаків за відносно невисоку платню (студентам доцільно порівняти вартість тогочасних військових найманців у Європі), і по-друге, уряд Польщі хотів узяти козаків під свій контроль.

Студенти повинні розповісти про першу спробу найняти частину заможних українських козаків на державну службу за часів Сигізмунда I. Якими були умови такої служби.

Наступна спроба реалізації цього проекту за часів Стефана Баторія потребує більш детального аналізу. Яка територія (історична і сучасна назви) відходила під козацьку юрисдикцію, як місце дислокації законів, що означає право на рангові маєтності? Що входило до козацьких військових клейнодів?

Козаки відбували сторожову службу на Придніпров'ї, зобов'язані були посилати залоги за Дніпрові пороги. Протиставляючи їх запорозькому козацтву польсько-шляхетський уряд дав їм офіційну назву «Низового», або «Запорозького війська».

Під час російсько-польської війни 1578-1582 років сформувалась структура реєстрового козацького полку, він поділявся на сотні і десятки. На чолі кожного стояв отаман.

Козакам, які перебували на державній військовій службі надавались права і привілеї, що знайшли втілення у «козацьких вольностях». Вони визначали місце козаків у суспільних відносинах. Водночас уряд Польщі вбачав у козаках, виключно, військовий контингент. Економічною підвалиною становлення реєстрового козацтва виступало землеволодіння, де розвивався фермерський тип господарства. У соціальному відношенні козацька верства розділялась на старшинську верхівку та рядових козаків, які і виконували основний військовий обов'язок.

У 20-х роках XVII ст. було утворено шість реєстрових полків, студенти повинні знати назви цих полків. У кожному полку було приблизно по одній тисячі козаків. Таким чином Черкащина і Південна Київщина стали ядром майбутньої Гетьманщини, серцем України.

4. На рубежі XVII-XVIII століть козацтво заявило про себе як військово-політична сила. У цей період турецько-татарська агресія стає більш

масштабною і козацтво успішно їй протистоїть. Оволодівши північним узбережжям Чорного та Азовського морів, Османська імперія створила зручний плацдарм для нападів на Україну. А підкоривши Кримське ханство у 1475 р., змусила до своєї політики: зробила співучасниками агресії. Козаки завдавали дошкульних ударів у відповідь, здійснюючи неодноразові напади морем на турецькі і татарські фортеці.

Епохою найуспішніших походів козаків була доба, так званих, «героїчних морських походів». Студенти повинні дати визначення хронологічним та територіальним межах цього періоду.

На чолі козацького флоту був харизматичний лідер Петро Конашевич-Сагайдачний, доцільно буде під час семінарських занять розповісти про особу козацького ватажка.

Розкажіть про основні походи козаків: їх напрямок, дати, результати, особливості.

Активна протидія запорожців туркам і татарам сприяла руйнації Османської імперії та визволенню підкорених нею народів, блокувала і стримувала розгортання турецько-татарської агресії вглиб українських земель, захищала націю від знищення.

5. Особливо яскраво у XVII ст. козацтво виявило себе під час Хотинської війни та хвилі козацько-селянських повстань, що стали значним соціальним струсом для Речі Посполитої. Хотинська війна яскраво окреслила складність стосунків між польським урядом та козацькою верствою.

Студентам необхідно з'ясувати причини Хотинської війни і роль козацтва у цій війні. Також необхідно розповісти про спроби штурму козацького табору під Хотиним.

Зазнаючи величезних людських втрат, Османська імперія пішла на переговори і підписала мирну угоду. Річ Посполита завдяки козакам стала переможцем. Наслідки Хотинської війни мали велике міжнародне значення, перемога підняла дух слов'янських народів.

Але наслідки Хотинської війни мали і інший бік. Річ Посполита після перемоги фактично зріклась обіцянок, що надала козакам, вони були розчаровані. Поглибились конфлікти між польською шляхтою і козацькою старшиною, уряд звичайно був на боці першої. Доцільно проаналізувати козацько-селянські повстання, починаючи з повстань під проводом Косинського, Наливайка, Жмайла, Федоровича (Трясила), Суліми, Павлюка, Бута. Потрібно дати аналіз причинам, рушійним силам, ходу та наслідкам повстань. Важливо згадати про Куруківську та Переяславську угоди, як спроби стабілізувати конфлікти.

Урешті, важливо визначити причини поразки цих масштабних повстань і, як наслідок, прийняття польським урядом «Ординації Війська Запорозького», у якості спроби взяти під свій контроль козацьку верству.

Отже, козацько-селянські повстання кінця XVI – першої половини XVII ст. поглибили розкол між польською шляхтою та українською верхівкою та дали певний досвід, що став у нагоді у подальших історичних подіях XVII ст. У висновках треба розкрити зміст понять: «латентна державність», «колективне землеволодіння», «християнська козацька республіка», «Військо Запорозьке».

Тестові завдання до семінару №2:

1. Як називали на Січі командира артилерії
 - а) бомбардир;
 - б) бунчужний;
 - в) обозний;
 - г) гужовий.
2. Яка Богородична ікона була охоронцем козаків
 - а) Одигітрія;
 - б) Оранта;
 - в) Спаси и збережи;
 - г) Покрова.
3. За часів Сигізмунда I загін реєстрових козаків вперше очолив
 - а) М. Вишневецький;
 - б) Я. Бадовський;
 - в) Я. Радзівіл;
 - г) Ю. Яловецький.
4. Найбільший невільничий ринок був розташований у місті?
 - а) Ісламкерман;
 - б) Ізмаїл;
 - в) Трапезунд;
 - г) Кафа.
5. Яку новацію, під час третього штурму Хотинського табору використовували турки?
 - а) слонів;
 - б) піротехніку;
 - в) свійських тварин;
 - г) левів.

Семінар №3. Функціонування державних механізмів на українських землях наприкінці XVII-XVIII ст.

План

1. «Руїна» і розподіл територій України за міжнародною системою договорів.
2. Державна політика І.Мазепи.

3. Перша українська політична еміграція – фундатори конституції України.

4. Поступове знищення автономії Гетьманщини (від Петра I до Катерини II).

5. Формування українського національно-визвольного руху у складі Речі Посполитої.

Теми рефератів

1. Петро Дорошенко – «сонце Руїни».
2. Меценатська діяльність І. Мазепи.
3. Конституція П. Орлика.
4. С. Палій, О. Довбуш, І. Гонта, М. Залізняк - портрети ватажків українського національно-визвольного та антифеодального руху: спільне та особливе.
5. Клан Розумовських та його роль в історії України.

Література

1. Білоцерківський В. Я. Історія України: Навчальний посібник / В. Я. Білоцерківський. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 536 с.
2. Бойко О. Д. Історія України: Посібник / О.Д. Бойко — К.: Вид. центр "Академія", 2009. — 800 с.
3. Історія України від найдавніших часів і до 2000 року: навч. посібник / Л. І. Кормич, В. В. Багацький ; Одеська національна юридична академія. - Х. : Одісей, 2000. - 479 с.
4. Історія України: навчальний посібник /М. В.Дєдков, Ю. В. Івашенко, Г. Л. Кладова та інші. – Запоріжжя: Дике поле, - 2002. – 416 с.
5. Литвин В. Історія України: підручник / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2013. – 991 с.

1. 60-80-ті роки XVIII ст. увійшли в історію як доба «Руїни». Визначте основні причини зазначеного періоду (політичні, соціально-економічні, географічний аспект). Аналізуючи причини «Руїни», особливу увагу необхідно звернути на договори, які підписав син визначного гетьмана України Ю. Хмельницький, а саме: Переяславський договір з Московією 1659 р., Слободищенський трактат 1660 р., підписаний з Річчю Посполитою під час його невдалого походу на Правобережну Україну (Чуднівська компанія). Проаналізуйте зміст вказаних договорів. У цей час Україна була поділена по Дніпру на Лівобережну (з орієнтацією на Московську державу) та Правобережну (з орієнтацією на Річ Посполиту), і ці дві половини ворогували між собою. При розгляді першого питання, доцільно було б скласти таблицю:

Гетьмани Правобережної України (їх внутрішня і зовнішня політика)	Гетьмани Лівобережної України (їх внутрішня і зовнішня політика)
---	--

Основним наслідком Руїни стало розчленовування України, втрата державності, нарешті, величезні матеріальні і людські жертви. Сусідні держави (Польща, Московія, Османська імперія) втручалися у внутрішні справи України, й українська політика характеризувалась намаганням підтримувати приязні стосунки з тією чи іншою окупаційною силою. Розчленовування України було закріплено міжнародно-правовими договорами: Андрусівським перемир'ям 1667 р., Буцацьким договором 1672 р., Бахчисарайським миром 1681 р. та Вічним миром 1686 р. Проаналізуйте умови договорів і визначте їхні головні наслідки для українських земель.

Отже, «Руїна» призвела до занепаду української держави, яка перетворилася на жертву внутрішніх чвар, арену братовбивчої громадянської війни і стала об'єктом поділів.

2. 25 червня 1687 р. І. Мазепа на козацькій раді у присутності В. Голіцина (фаворита московської цариці Софії), яка відбулася поблизу р. Коломак, був обраний гетьманом Лівобережжя. Одночасно ним були підписані “Коломацькі статті”, які обмежували автономію України. Проаналізуйте зміст, підписаних І. Мазепою статей. У чому полягали обмеження автономних прав України?

Мазепа залишався прихильником союзу з Московією, а коли до влади в Москві у 1689 р. прийшов Петро I, він став його найближчим радником у справах з Туреччиною і Річчю Посполитою. За його підтримки, І. Мазепа розширив свою владу, перетворившись на одного з найбагатших феодалів Європи. Визначте характерні риси внутрішньої і зовнішньої політики І. Мазепа. Північна війна між Московським царством і Швецією (1700-1721 рр.) погіршила становище, як народу Гетьманщини, так і козацької старшини. Царська адміністрація все більше обмежувала владу гетьмана і старшини. Козацькі полки вперше брали участь у війні за межами України, до 60% особового складу козацького війська гинуло на війні. Окрім цього, Петро I розпочав зближення з Річчю Посполитою та пообіцяв їй за укладення військового союзу передати так звані нейтральні зони українських земель. Останньою краплею терпіння Мазепа стала відмова Петра I підтримати прагнення гетьмана приєднати Правобережжя. Окрім цього, Мазепі надходили відомості, що свідчили про підготовку царем докорінної реформи України з метою ліквідації козацько-гетьманської держави. У результаті гетьман почав таємні переговори із шведським королем. Проаналізуйте умови договору 1708 р. між Карлом XII та І. Мазепою. Які були наслідки підписання цього договору як для І. Мазепа, так і для української

державності? У чому полягала помста Петра I українському народу за «зраду» І. Мазепи. Як оцінюють діяльність І. Мазепи історики? Наведіть приклади.

3. Після смерті І. Мазепи частина козаків, яка пішла з ним у вигнання, залишилася без керівника. Постала потреба обрати нового гетьмана. 5 квітня 1710 р. в Бендерах (Молдавія) на козацькій раді гетьманом було обрано найближчого сподвижника І. Мазепи - генерального писаря його уряду П. Орлика. Ця подія започаткувала нову сторінку в історії українських визвольних змагань, адже ще ніколи гетьмана не обирали за кордоном. П. Орлик очолив першу потужну українську політичну еміграцію у Західній Європі. Згуртовані навколо нього сили з-за кордону робили спроби протидіяти деспотизмові російського самодержавства.

5 квітня 1710 р. П. Орлик та його сподвижники Г. Герцик і А. Войнаровський у Бендерах склали «Пакти й конституції законів та вольностей Війська Запорозького», які стали однією з перших конституцій Європи. Проаналізуйте зміст та особливості зазначеного документу. Який статус України передбачався за «Конституцією»?

«Конституція» П. Орлика діяла певною мірою на Правобережній Україні як мінімум упродовж 1710—1711 рр. Як відомо, за підтримки Карла XII П. Орлик у союзі з кримськими татарами виступив проти Російської імперії, маючи на меті звільнити щонайменше Правобережну Україну. Перед спільним військовим походом 1711 р. П. Орлик здійснив підготовчі заходи – розіслав листи-універсали, в яких закликав до повстання проти влади російського імператора. Очевидним є той факт, що населення Правобережної України було ознайомлено з головними ідеями «Конституції» П. Орлика, оскільки вони пропагувалися як такі, що мусили би діяти за умови державності України. Чи вдалося П. Орлику створити антимосковську коаліцію і як склалася доля перших українських політичних емігрантів?

Підсумовуючи питання, слід відзначити, що незважаючи на той факт, що П. Орлик був єдиним гетьманом в еміграції, він створив першу українську Конституцію в сучасному її розумінні, складену як угода між гетьманом та Військом Запорозьким (народом України), що було характерним для західноєвропейської традиції і відрізнялося від ідей східного патримоніалізму.

4. Характерною рисою української держави у складі Російської імперії у першій половині XVIII ст. було обмеження її автономії. Зміцнення позицій царату і ще більше послаблення гетьманської і старшинської влади відбулося після переходу до табору шведів І. Мазепи і частини козаків.

З 1708 р. практично призначений Петром I, а формально обраний на старшинській раді в Глухові новий гетьман І. Скоропадський (1708-1722 рр.) підпав під особливий нагляд царя. У чому це виявилось? Розкрийте основний

зміст «Решетилівських статей» 1709 р., підписаних між І. Скоропадським та Петром І. В Україні активно роздаються землі російському дворянству, які запроваджують кріпацтво.

Переможне завершення Північної війни у 1721 р. зміцнило міжнародне та внутрішнє становище Російської держави, що дало можливість царизму ще більше обмежити право на самоуправління Гетьманщини. 16 травня 1722 р. замість резидентів та Малоросійського приказу була створена Малоросійська колегія (1722-1727 рр.). Які функції вона виконувала? Якими повноваженнями наділялася? Хто її очолював?

Після смерті І. Скоропадського царський уряд не дозволив вибори нового гетьмана. Указом Петра І від 11 червня 1722 р. управління Гетьманщиною тимчасово передавалося наказному гетьману П. Полуботку та генеральній старшині. Але майже всі важливі питання вирішувалися тільки після узгодження з президентом Малоросійської колегії. Царський уряд контролював і місцеve самоврядування. Які реформи провів П. Полуботок і за що він разом із старшиною потрапив до Петропавлівської фортеці?

Уряд Петра ІІ (1727-1730 рр.) – онука Петра І вирішив відновити гетьманство на Лівобережній Україні. Гетьманом було обрано 70-річного миргородського полковника Д. Апостола (1727-1734 рр.), який документ він підписав? Про що у ньому йшлося?

Після смерті Д. Апостола у січні 1734 р. влада на Лівобережній Україні перейшла до колегії, яка мала офіційну назву – «Правління гетьманського уряду». Визначте характерні риси діяльності цього уряду.

Відновлення гетьманства відбулося за часів правління Єлизавети Петрівни. Студент має назвати останнього гетьмана та проаналізувати його діяльність.

Для ліквідації решток української державності було призначено Другу Малоросійську колегію (1764 – 1785рр.) на чолі з П. Рум'янцевим. Визначте основні функції цього органу. Розглядаючи діяльність Другої Малоросійської колегії, слід звернути увагу на ліквідацію автономії Гетьманщини царським урядом.

Наприкінці доповіді доцільно підвести підсумок діяльності керівництва Гетьманщини зазначеного періоду. Треба знати такі терміни: «колегія», «Гетьманщина», «автономія», «статті», «наказний гетьман».

5. Складні політичні події щодо належності українських земель тій чи іншій державі мало що змінювали у відносинах між заможними та бідними. Політичні негаразди і військові дії тільки погіршували і без того складне становище селянства. Особливо незадоволеними у зв'язку з цим і політично активними виявилися селяни Правобережжя, що перебували під впливом наслідків національної революції, яка зробила їх на деякий час вільними. Реставрація польсько-шляхетських порядків призвела до антифеодальних

виступів селянства, яке не бажало миритися із своїм залежним становищем. Одним з яскравих прикладів національно-визвольної та антифеодальної боротьби стала діяльність полковника Фастівського полку С. Палія. Під його керівництвом значна частина Правобережжя фактично звільнилася від польської влади. Охарактеризуйте ці події більш докладно. Поясніть, чому сучасники назвали повстання 1702-1704р. під проводом С. Палія “ною Хмельниччиною”.

Своєрідною формою національно-визвольної боротьби був гайдамацький рух, що став масовим на території Правобережжя. Дайте характеристику цьому руху, спробуйте згадати назви подібних національно-визвольних та антифеодальних рухів в інших країнах тогочасної Європи. Найбільшого піднесення гайдамацький рух досяг у 1768 р. під назвою Коліївщина. Визначте причини повстання, основні події, охарактеризуйте його керівників і соціальний склад учасників повстання.

Населення західноукраїнських територій (Галичина, Буковина, Закарпаття) постійно зазнавало не тільки соціального, а й національного гноблення, що привело до вироблення ним власних форм соціальної та національної боротьби. З другої половини XVII - XVIII ст. тут поширився рух опришків. Поясніть значення слова “опришок”, охарактеризуйте учасників цього руху і період найбільшого його піднесення. Найбільшої гостроти опришківський рух досяг у 30-40-ті рр. XVIII ст., коли його очолив Олекса Довбуш. Поясніть, у чому полягала діяльність опришків.

Підводячи підсумок відповіді, назвіть основні види національно-визвольної та антифеодальної боротьби на Правобережжі та західноукраїнських землях у I половині XVII - XVIII ст. Чи були серед повстанців ідеї про самостійну державу?

Тестові завдання до семінару №3:

1. Коліївщиною називають:

- а) найбільше піднесення гайдамацького руху на Правобережній Україні;
- б) найбільше піднесення опришківського руху в Західній Україні;
- в) масову втечу кріпаків від польських панів на Запорозжжя;
- г) багатогалузеве господарство, що працювало на ринок.

2. Карловицький конгрес, який розподілив українські території, відбувся:

- а) 1686 р.;
- б) 1699 р.;
- в) 1725 р.;
- г) 1734 р.

3. Коли офіційно було ліквідовано автономію України у складі Росії (Гетьманщину)?

- а) 1725 р.
- б) 1740 р.

в) 1750 р.

г) 1764 р.

4. Період Руїни характеризувався:

а) всеохоплюючою кризою та занепадом Речі Посполитої;

б) форсованим наступом на автономні права Гетьманщини;

в) внутрішньою боротьбою козацької старшини за владу;

г) остаточною ліквідацією інституту гетьманства.

5. Оберіть назву договору, за яким Україна була поділена між Росією та Річчю Посполитою при перебуванні Запорозжя під владою обох держав:

а) Карловицький мирний договір;

б) Гадяцький трактат;

в) Андрусівське перемир'я;

г) Бучацький мир.

Семінар №4. Україна на початку ХХ століття.

План

1. Політизація українського національного руху Наддніпрянської України.
2. Українське питання у період російської революції 1905-1907 рр.
3. Політичне життя Західної України.
4. Україна в Першій світовій війні.

Теми рефератів

1. М. Міхновський – апостол української державності.
2. Еволюція РУП: від автономності до самостійності.
3. Кооперативний рух в Україні: зародження і розвиток.
4. Союз визволення України: його політична платформа і діяльність.
5. Українські січові стрільці – перші добровольці на захисті України.

Література

1. Білоцерківський В. Я. Історія України. Навчальний посібник / В. Я. Білоцерківський - К.: Центр учбової літератури, 2007. – 536 с.
2. Історія України від найдавніших часів і до 2000 року: навч. посібник / Л. І. Кормич, В. В. Багацький ; Одеська національна юридична академія. - Х. : Одісей, 2000. - 479 с.
3. Історія України: навчальний посібник /М. В. Дедков, Ю. В. Іващенко, Г. Л. Кладова та інші. – Запоріжжя: Дике поле, - 2002. – 416 с.
4. Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності / І. Патер; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича. – Львів: [б.в.], 2000. – 344 с.
5. Світлична В.В. Історія України: навчальний посібник: рек. МОНУ / В.В.Світлична. – 4-те вид. – К.: Каравела, 2009. – 400 с.

1. На межі XIX—XX ст. український національний рух перейшов до третього — політичного етапу, у ході якого народи перетворюються на нації. Політизації руху на Наддніпрянщині сприяли не тільки приклад Європи та Західної України, а й відверті прояви імперського гноблення, яким не можна було протистояти лише науковою та культурницькою діяльністю. Першу українську політичну партію в Наддніпрянській Україні — Революційну українську партію (РУП) — створила студентська громада Харкова 29 січня 1900 р. Першими її членами стали Д. Антонович, М. Русов, Д. Познанський та інші — загалом близько десяти осіб. Очолив партію Дмитро Антонович. Із проханням написати програму партії Д. Антонович звернувся до М. Міхновського. Через два місяці у Львові її було видано окремою брошурою під назвою «Самостійна Україна». Проаналізуйте зміст цієї брошури та визначте основні ідеї. У чому полягала основна мета діяльності РУПу?

Більша частина рухівців не поділяла нетолерантність, категоричність, радикалізм, ставку на силові методи ц вирішенні національного питання, що призвело до розколів в РУП. Охарактеризуйте розколи РУП, які нові партії утворились? Визначте керівний склад, програмну мету новоутворених партій. Коли відбулася реорганізація РУП в УСДРП? Проаналізуйте основні програмні засади цієї партії.

Наростання революційної кризи, інтенсивна діяльність РУП підштовхнули до активності та політичної самоорганізації помірковані кола українського національного руху, наслідком чого стало утворення у 1904 р. Української демократичної партії (УДП) та Української радикальної партії (УРП). Хто сприяв утворенню нових партій, у чому полягала основна мета діяльності зазначених партій? Які обставини спонукали УДП та УРП до об'єднання в УДРП у 1905 р.?

Отже, на початку XX ст. в Україні відбулася політизація національного руху, виникла система багатопартійності. Ситуація ускладнювалася антиукраїнською політикою Петербурга, несформованістю повної соціальної структури української нації, різним, загалом недостатнім, рівнем національної самосвідомості, а також розпорошеністю ідеологічних уподобань української еліти.

2. Нагромадження політичних, економічних та соціальних протиріч на початку XX ст. завершилося соціальним вибухом революції 1905-1907 рр. Революційні події охопили і Наддніпрянську Україну, зачепивши інтереси всіх верств і груп населення. Разом із загальноросійськими цілями революції: ліквідація поміщицького землеволодіння, викупних платежів, повалення самодержавства, встановлення демократичних свобод, восьмигодинного робочого дня на підприємствах, у Наддніпрянській Україні висувались і свої особливі вимоги, зокрема досягнення політичної та культурно-національної

автономії українських земель, а згодом і державної незалежності. Охарактеризуйте широкомасштабні народні виступи в Україні під час революції.

Здобутком російської революції можна вважати царський маніфест від 17 жовтня 1905 р., коли народові було «даровано» громадянські свободи, недоторканність особи, свободу совісті, друку, зборів, союзів. Було декларовано скликання Державної Думи із залученням до виборів усіх верств населення. Ці поступки самодержавства цілком задовольнили буржуазію. Ліві ж партії, зокрема УСДРП та «Спілка», бойкотували вибори до Думи. Визначте склад депутатів від українських губерній та охарактеризуйте діяльність української громади в I та II Державних Думах.

Важливим елементом політики самодержавства після поразки революції, було насадження ідеології великодержавного шовінізму, головним провідником якої був голова Ради міністрів (від 1906 р.) П. Столипін. У чому це виявилось? Наведіть факти.

Таким чином, революція пройшла у своєму розвитку кілька фаз: «піднесення – кульмінація – спад», яким відповідають кардинальні зміни та зрушення в суспільному житті. Вона зазнала поразки й не досягла своїх основних цілей. Проте, в процесі розгортання революційних подій виникли нові суспільно-політичні явища та тенденції, які надалі суттєво вплинули на історичну долю України.

3. В Австро-Угорській імперії на початку ХХ ст. значно активізувалося суспільно-політичне життя. У різних регіонах загострювалися суперечки щодо необхідності реформування її державного устрою, виникали нові політичні об'єднання, виділялися нові лідери із власним баченням розв'язання проблем. Для Галичини основним залишалося польсько-українське протистояння. Діячі польського руху, що вели боротьбу за відродження своєї державності, фактично ігнорували права українців. Однак на початку ХХ ст. залишати поза увагою український рух у Галичині вже було неможливо. Завдяки діяльності українських політичних партій, громадських організацій, культурно-освітніх товариств тощо із пригнобленої безправної селянської маси сформувалося свідоме щодо своїх політичних інтересів українство.

На початку ХХ ст. українсько-польські відносини в Галичині загострилися. У чому це виявилось? Наведіть факти. Якими були основні гасла народних віче на початку ХХ ст.? Розкажіть про боротьбу за український університет. Проаналізуйте зміст реформи системи виборів, здійсненої австрійським урядом у 1907 р. Які права здобули українці? Розкажіть про український рух у Буковині та Закарпатті на початку ХХ ст. Визначте його особливості.

Підсумовуючи відповідь, слід зазначити, що на початку ХХ ст. відбулися вагомі здобутки українського національного руху в Галичині, що перетворили її на «український П'ємонт». Як наслідок цієї боротьби - українці досягли певних результатів у боротьбі за український університет, загальне виборче право та реформу крайового статуту. Також були успіхи українського руху в Буковині, але у Закарпатті український національний рух залишався досить слабким.

4. Розглядаючи останнє питання, слід згадати причини Першої світової війни та військово-політичні блоки, що брали участь у війні. Яке місце займала Україна у планах воюючих країн? У чому полягала трагедія українського народу в період війни? Яку позицію займали українські політичні партії до війни?

Надавши відповіді на зазначені питання, необхідно зупинитися на створенні українських організацій під час війни, зокрема: Головна українська рада (ГУР), Союз визволення України (СВУ), Загальна українська рада (ЗУР). Проаналізуйте склад, головну мету та діяльність цих організацій.

Розкрийте зміст основних військових битв на території України: Галицька битва, Горлицький та Брусилівський прориви. Особливу увагу необхідно звернути на створення Українських січових стрільців. Простежте їх бойовий шлях. На яких українських територіях велись бойові дії? Проаналізуйте перебування Галичини і Буковини під російською окупацією. Завершуючи свою відповідь, необхідно визначити наслідки Першої світової війни для України.

Отже, трагедія українського народу полягала у тому, що війна перетворила українські землі на об'єкт експансії, арену воєнних дій, а їхніх жителів — на учасників братовбивчого протистояння. Також війна зумовила й інші негативні тенденції та процеси в суспільному розвитку цих земель: розкол національного руху, зведення нанівець легальних можливостей політичної та культурної діяльності, придушення опозиційних сил, застосування імперськими державними органами репресивних акцій, руйнацію народного господарства, деформацію структури виробництва, посилення залежності від іноземного капіталу.

Тестові завдання до семінару №4:

1. «Партія Наддніпрянської України, яка основну мету своєї діяльності вбачала в досягненні самостійної України, була створена за ініціативи М. Міхновського». Укажіть назву цієї партії:

- а) УНП;
- б) УСДРП;
- в) УНДП;
- г) УСДП.

2. Чим характеризувався економічний стан українських земель напередодні Першої світової війни?

- а) надзвичайно високим рівнем розвитку промисловості;
- б) розвитком с/г за відсутності промисловості;
- в) загальним високим рівнем економічного розвитку;
- г) розвитком с/г та окремих, переважно видобувних галузей промисловості.

3. Столипінська аграрна реформа одним зі своїх основних положень передбачала:

- а) ліквідацію селянської общини;
- б) розподіл поміщицької землі між селянами;
- в) формування селянської общини;
- г) створення дешевої робочої сили.

4. Боротьба західноукраїнських політичних партій у складі Австро-Угорщини за реформи виборної системи на початку XX ст. привела до:

- а) обмеження виборчих прав для українського населення Галичини;
- б) запровадження загального виборчого права для чоловіків;
- в) ліквідації Галицького сейму як представницького органу влади;
- г) виділення місць для українських депутатів у віденському парламенті.

5. Де легіон Січових стрільців здобув перемогу у квітні 1915 року?

- а) на горі Говерла;
- б) на горі Маківка;
- в) у Нарцисовій долині;
- г) на горі Бескид.

Семинар № 5. Відновлення державності українського народу (1917-1921 рр.)

План

1. Утворення Української Народної Республіки (УНР) та її боротьба проти російсько-більшовицької агресії за незалежність.

2. Встановлення гетьманського режиму. Внутрішня і зовнішня політика П. Скоропадського.

3. Утворення Директорії УНР, її склад та політика.

4. Державотворча діяльність Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Поняття «злуки» в українській історії.

5. Боротьба за українську державність у 1920-1921 рр. Холодноярська республіка.

Теми рефератів

1. Здобутки і прорахунки УЦР. Історичне значення УЦР.

2. Політичні партії та гетьманський режим П. Скоропадського в Україні.

3. Зовнішня політика Директорії УНР.
4. Причини поразки та історичне значення ЗУНР.
5. Наслідки суперечливого ставлення ватажків Холодноярської республіки щодо більшовиків.

Література

1. Білоцерківський В. Я. Історія України. Навчальний посібник / В. Я. Білоцерківський - К.: Центр учбової літератури, 2007. – 536 с.
2. Бойко О.Д. Історія України: Навчальний посібник / О.Д. Бойко. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Академвидав, 2006. – 688 с.
3. Король В.Ю. Історія України: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. : рек. МОНУ / В.Ю.Король. – 2-ге вид. доп. – К.: Академвидав. – 2008. – 496 с.
4. Світлична В.В. Історія України: навчальний посібник: рек. МОНУ / В.В.Світлична. – 4-те вид. – К.: Каравела, 2009. – 400 с.
5. Верстюк В.Ф. Політична історія України ХХ століття: у 6 т. Т.2. Революція в Україні: політико-державні моделі та реалії (1917-1920) / В.Ф.Верстюк, В.Ф. Солдатенко. – К.: Генеза, 2003. – 488 с.

1. Розпочати розгляд цього питання слід з висвітлення причин і передумов Української революції. Наступним кроком відповіді повинно стати розкриття основних подій початку революції та участі в них політичних партій. Доповідач має назвати їх, проаналізувати структуру влади в українських землях після повалення монархії (1917 р.). Далі, варто розкрити процес утворення УЦР, її структуру та подальшу трансформацію.

Важливе значення для державотворення в Україні мали непрості відносини УЦР з Тимчасовим урядом, що утворився після повалення самодержавства. На цьому етапі відповіді, слід особливу увагу звернути на: причини прийняття та основні положення I Універсалу УЦР, його історичне значення; перший Генеральний Секретаріат (28 (15) червня 1917 р.), основні положення його Статуту та «Тимчасові інструкції ...»; причини прийняття, основні положення, наслідки оприлюднення та історичне значення II Універсалу. В жовтні-листопаді 1917 р. після перевороту у Петрограді посилилась боротьба за владу і в Україні. У зв'язку з цим, необхідно зазначити основні сили, що вели боротьбу за владу в Києві й вказати на результати цієї боротьби, складовою частиною якої стало проголошення III Універсалу. Велику увагу, під час відповіді, слід приділити основним положенням III Універсалу. Наступним етапом виступу, стане розкриття планів більшовиків щодо усунення УЦР та їх реалізація в листопаді-грудні 1917 р. Крім того, певна увага повинна бути приділена ультиматуму Раднаркому Росії та відповіді на нього УЦР. Завершувати відповідь слід висвітленням I Всеукраїнського з'їзду рад у Харкові 24-25 (11-12) грудня 1917 р. та основними рішеннями цього з'їзду, якими фактично було відкрито

шлях для початку першої українсько-радянської війни (грудень 1917 р. – березень 1918 р.). Також, варто вказати на причини, привід, хід бойових дій та причини поразки УЦР. Наприкінці висвітлення питання, необхідно розкрити причини прийняття IV Універсалу УЦР, його основні положення та історичне значення прийняття цього документу.

2. Відповідь на це питання варто почати з причин падіння УЦР і вже потім перейти до домовленості між П. Скоропадським (Українською Народною Громадою) і німецько-австрійським командуванням в Україні. Далі слід визначити етапи розбудови влади гетьмана П. Скоропадського, його соціальну базу. Студентові варто використати наочність, в якій було б показано вертикаль влади (гетьман – Рада Міністрів на чолі з Головою – старости (губернські) – органи місцевого самоврядування – земства та міські зібрання). Наступним кроком відповіді, стане розкриття внутрішньої політики гетьмана П. Скоропадського, зокрема щодо: промисловості, розбудови державного апарату, сільського господарства, збройних сил та національно-культурної політики. Окремо слід визначити напрями зовнішньої політики гетьмана, відносно: Радянської Росії; урядів Дону, Кубані, Криму; країн Антанти та країн Четверного союзу, Польщі й Румунії. Відповідаючи на питання, певну увагу слід приділити опозиційним партіям та організаціям щодо гетьманського режиму й партіям та організаціям, що підтримували його. На завершення, слід розкрити причини відмови гетьмана П. Скоропадського від влади.

3. Розпочати відповідь на це питання слід з інформації, що у серпні 1918 р. чотири політичні партії створили Український національний союз (УНС), який очолив В. Винниченко. Після зриву домовленостей з гетьманом П. Скоропадським і переходу УНС на антигетьманські позиції, почалась підготовка до антигетьманського перевороту. Наслідком цих подій, стало створення 14 листопада 1918 р. Директорії. Студент повинен наголосити, що Директорія – це революційний орган керівництва антигетьманським повстанням, верховний орган УНР. Також, він повинен визначити склад Директорії по персоналіям та які посади займали її члени (В. Винниченко, С. Петлюра, Ф. Швець, А. Макаренко, О. Андрієвський). Наступним етапом виступу стане розкриття боротьби проти гетьманського режиму та його повалення, визначення місця Директорії в цьому процесі.

Трудовий конгрес України своїм рішенням надав Директорії повноваження вищої влади, що знайшло відображення в «Універсалі». Використовуючи наочні засоби, студенту слід розкрити структуру влади Директорії УНР: Директорія, трудовий конгрес; Рада народних міністрів; представники Ради народних міністрів на місцях; губернські та повітові трудові ради.

У зовнішній політиці Директорія УНР ставила за мету: забезпечити міжнародне визнання України; здобути вихід з міжнародної ізоляції; пошук союзників у боротьбі з більшовицькою агресією. Доповідач повинен визначити, якими були шляхи виконання цієї мети. Внутрішня політика Директорії УНР була прямо протилежна колишній політиці гетьмана П. Скоропадського і передбачала утворення в Україні національного варіанту радянської влади без крайнощів більшовизму. На завершення, студентові слід зазначити основні засади політики Директорії. Також, йому слід наголосити, що друга радянсько-українська війна не дозволила Директорії здійснити свої плани. Останнім кроком відповіді на питання стане визначення причин поразки Директорії.

4. Відповідь на це питання слід почати із створення Української Національної ради (18 жовтня 1918 р.), яку очолив Є. Петрушевич. 13 листопада 1918 р. було проголошено Західноукраїнську Народну Республіку (ЗУНР), президентом якої згодом і став Є. Петрушевич. Надаючи відповідь на це питання, слід розкрити етапи українсько-польської війни 1918-1919 рр., яка негативно відбилася на процесах українського державотворення. Особливу увагу слід звернути на основні заходи ЗУНР у внутрішній та зовнішній політиці. Під час виступу необхідно наголосити, що Акт Злуки (22 січня 1919 р.) УНР та ЗУНР мав великі політичні та історичні наслідки для майбутнього України. Завершуючи доповідь, необхідно розкрити причини поразки та історичне значення ЗУНР.

5. Під час відповіді на дане питання, студентові слід наголосити, що Холодноярська республіка – це умовна назва селянського повстанського руху, який охопив переважно межі сучасних Чигиринського і Кам'янського районів Черкаської області (варто використати мапу України). Центром цього руху, стало урочище Холодний Яр, яке і дало назву республіці. Перша військова організація в Холодному Яру виникла в 1917-18 рр., як охорона Мотронинського Свято-Троїцького монастиря. Студент повинен зазначити, що у 1919 р. сформувався повстанський загін – полк гайдамаків Холодного Яру під командуванням В. Чучупаки, який діяв під прапором УНР. Також треба підкреслити, що інформбюро штабу загону видало звернення до населення, закликаючи до збройного опору політиці воєнного комунізму. Холодноярські повстанці у 1919-20 рр. вели активну боротьбу з режимом Денікіна, тим самим прискоривши поразку білогвардійців. Також, доповідач повинен звернути увагу слухачів на те, що у середовищі повстанців загострилися суперечності (В. Чучупака – С. Коцур) щодо ставлення до більшовиків.

Повернення радянської влади наприкінці 1919 – початку 1920 рр. частина холодноярців зустріла прихильно, однак невдовзі повстанський антибільшовицький рух на території Чигиринського та Черкаського повітів

розгорнувся з новою силою. Надаючи відповідь, варто зазначити, що після трагічної загибелі В. Чучупаки (12 квітня 1920 р.) частина повстанців склала зброю перед більшовиками, решта продовжила організовану боротьбу до кінця вересня 1922 р., коли ВУЧК інспірувала фіктивний з'їзд отаманів у Звенигородці та заарештувала більшість провідників. Завершуючи доповідь слід наголосити, що незважаючи на ліквідацію Холодноярської республіки, окремі нечисленні загони продовжували діяти в районі Холодного Яру принаймні до середини 1920-х років.

По закінченні семінару студенти мають дати відповідь на питання: які слід зробити основні історичні висновки щодо діяльності УЦР, гетьмана П. Скоропадського, Директорії, ЗУНР та Холодноярської республіки?

Тестові завдання до семінару №5:

1. Який Універсал УЦР проголосив УНР?

- а) I-й;
- б) II-й;
- в) III-й;
- г) IV-й.

2. Відносини гетьмана П. Скоропадського були пріоритетними з:

- а) Німеччиною;
- б) Англією;
- в) Францією;
- г) США.

3. Директорія – це:

- а) Рада директорів промислових підприємств;
- б) революційний орган керівництва анти гетьманським повстанням, верховного органу УНР;
- в) спеціальний орган зовнішнього управління Україною з боку Антанти;
- г) спеціальний орган зовнішнього управління Україною з боку Четверного союзу.

4. Акт Злуки було проголошено:

- а) 18 жовтня 1918 р.;
- б) 13 листопада 1918 р.;
- в) 22 листопада 1918 р.;
- г) 22 січня 1919 р.

5. 12 квітня 1920 р. потрапив у більшовицьку засідку і загинув:

- а) І. Деркач;
- б) С. Коцур;
- в) І Петренко;
- г) В. Чучупак.

Семінар № 6. Ліквідація державності в Західній Україні та поглинення її території іноземними країнами

План

1. Західна Україна під владою польського окупаційного режиму.
2. Діяльність західноукраїнських політичних сил за Українську незалежну державу.
3. Політика ліквідації самоідентичності українців у складі Румунії.
4. Закарпаття в міжвоєнний період. Карпатська Україна та її історичне значення.

Теми рефератів

1. Організація українських націоналістів: ідея та діяльність.
2. Життєвий шлях митрополита Андрія Шептицького.
3. Діяльність культурних, просвітницьких та професійних товариств у Західній Україні.
4. Греко-католицька церква в політичному та громадському житті Західної України.
5. Дмитро Донцов: політичний портрет.

Література

1. Білоцерківський В. Я. Історія України. Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - С. 396-414 / В. Я. Білоцерківський // [Електронний документ]. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-76.html>
 2. Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів / за заг. ред. д.і.н., проф. М. І. Бушина, д.і.н., проф. О. І. Гуржія; Черкаси: ЧДТУ, 2016. – 644 с.
 3. Васюта І.К. Національно-визвольний рух в Західній Україні (1918 – 1939) / І.К. Васюта // Український історичний журнал. – 2001. - № 5. – С. 22-42.
 4. Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929-1939 роках / М. Посівнич. - Львів: Афіша, 2010. - 368 с.
 5. Скакун Р. Паціфікація: Польські репресії 1930 року в Галичині / Р. Скакун. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2012. – 172 с.
1. У результаті закінчення Першої світової війни на руїнах Російської, Австро-Угорської та Німецької імперій, за результатами Паризької мирної конференції (1919 р.) утворилися нові національні держави. Студентам треба згадати, які саме українські землі і на яких умовах увійшли до складу Польщі.
- У 1923—1926 рр. польські правлячі кола наполегливо проводили політику, спрямовану на асиміляцію поневолених народів. Для здійснення цієї мети уряд Польщі поділив країну на дві господарські території: Польща

«А», до якої входили корінні польські землі, і Польща «Б», що складалася переважно із західноукраїнських і білоруських земель. Стосовно різних частин відповідно проводилась і різна політика. Студент має знати, чим вона відрізнялася.

31 липня 1924 р. був прийнятий закон, за яким польська мова проголошувалася державною. Які події супроводжували цей процес?

Доповідач має проаналізувати такі поняття, як «осадництво», «кресовий закон», «пацифікація».

Отже, польський окупаційний режим на західноукраїнських землях характеризувався відсутністю самоврядування та автономного устрою, національною дискримінацією, колонізаторською економічною політикою, репресіями проти населення.

2. Розгляд другого питання варто почати з визначення політичного устрою держав, до складу яких потрапили західноукраїнські землі. Румунія була конституційною монархією, якою управляли антидемократичні уряди. У Польщі домінували авторитарні тенденції, а Чехословаччина мала демократичні політичні порядки. Законодавство країн відповідало політичному режиму.

Польська політична система ґрунтувалася на конституційних засадах, національні меншини, незважаючи на дискримінацію, могли відстоювати свої інтереси через офіційні канали в інститутах державної влади. Станом на 1925 р. українці створили 12 політичних партій. Згідно з їх програмами вони належали до кількох течій – центристської (легальної), ліворадикальної і праворадикальної. Окрему увагу треба приділити створенню та діяльності ОУН, її ідеології та методам боротьби.

На українських землях під владою Румунії склалися менш сприятливі умови для діяльності українських політичних партій. Починаючи з 1927р. деяка лібералізація режиму активізує громадське життя. Як і в Польщі, політичний рух розвивався трьома напрямками: легальним, націоналістичним і комуністичним. Найактивнішим він був на Буковині.

Задекларовані демократичні принципи Чехословаччині створювали сприятливу атмосферу для діяльності політичних партій та рухів. Але самостійних українських партій у Закарпатті не було. Політичні течії були представлені такими групами: москвофіли, русини, українофіли, мадярони, комуністи.

Вивчаючи діяльність українських політичних партій та рухів у Польщі, Румунії та Чехословаччині, студентам необхідно визначити назви партії, знати їх лідерів, програмні положення і цілі, методи боротьби.

3. Починаючи розгляд питання, студентам необхідно з'ясувати коли і які українські землі потрапили до складу Румунії, який правовий статус вони

мали. Яким чином румунський уряд прагнув до посилення контролю над українськими територіями?

Доречно виділити та охарактеризувати три періоди в політиці румунської влади щодо українських земель:

- воєнний стан (1918-1927рр.), що характеризувався жорсткою політикою румунізації;

- лібералізація (1928-1938рр.) з продовженням політики асиміляції щодо українства;

- королівська диктатура (1938-1940рр.), що супроводжувалася повним знищенням українського національного життя.

Румунська влада здійснювала щодо українського населення політику тотальної румунізації, вдаючись до відкритих насильницьких дій. Студентам потрібно проаналізувати основні заходи національної дискримінації – заборону української мови, імен, прізвищ, назв міст та сіл, заборону українських книжок та преси, закриття українських початкових шкіл та гімназій, румунізацію православної церкви.

Проявом репресивної політики окупаційної влади стало жорстоке придушення антирумунського Татарбунарського повстання 1924 р., у якому взяло участь 6 тис. осіб. Студентам необхідно розглянути причини повстання, а також з'ясувати сутність аграрної реформи румунської влади.

4. Після закінчення Першої світової війни Закарпаття опинилося під владою Чехословаччини. Ця територія не отримала автономію, однак українське населення не відчувало такої сильної національної дискримінації, яка панувала у Польщі та Румунії. Уряд Чехословаччини здійснював більш помірковану політику щодо Закарпаття, але і ця політика була спрямована на те, щоб утримати українські землі під владою Чехословаччини. Студентам необхідно проаналізувати політику чехословацького уряду в освітній та національно-культурній сферах.

Розглядаючи соціально-економічний розвиток Закарпаття, студентам потрібно навести факти, що підтверджують перетворення регіону на аграрно-сировинний придаток Чехословаччини.

Після офіційного надання урядом Праги автономії Закарпаттю 26 жовтня 1938 р. до влади прийшов українофільський уряд на чолі з А. Волошином. І хоча 2 листопада 1938 р. за рішенням німецько-італійського арбітражу у Відні Карпатська Україна мусила віддати Угорщині значні території з населенням 180 тис. жителів, українофіли почали розбудову державності. Студентам необхідно проаналізувати основні напрями діяльності уряду А. Волошина, який почав перетворювати край на справжню автономну державу.

22 листопада 1938 р. празький парламент ухвалив конституційний закон про автономію Карпатської України. Уряд А. Волошина проводив підготовку до виборів автономного сейму, які відбулися 12 лютого 1939 р.

14 березня 1939 р. А. Волошин проголосив самостійність Карпатської України і сформував тимчасовий уряд. Карпатська Україна, отримала більшість з необхідних державних атрибутів – територію, конституцію, гімн, прапор, мову, законодавчу та виконавчу влади, армію. Але збройна агресія Угорщини проти Чехословаччини поховала амбітні плани підкарпатських українців.

Західноукраїнські землі, які перебували у складі Польщі, Румунії і Чехословаччини, повною мірою відчували суспільно-політичний, соціально-економічний і національно-релігійний гніт. Проте, існували різні варіанти гноблення – від м'якого чехословацького до жорстокого румунського. У зв'язку з цим, треба розкрити зміст понять «осадництво», «нормалізація», «пацифікація», «інтегральний націоналізм».

Тестові завдання до семінару №6:

1. Які землі увійшли до складу Польщі на початку 1920-х рр.

- а) Західна Галичина та Східне Поділля;
- б) Східна Галичина та Західна Волинь;
- в) Східна Волинь та Буковина;
- г) Південна Бессарабія та Північна Буковина.

2. Як називалася наймасовіша легальна українська партія Польщі?

- а) ОУН (Організація українських націоналістів);
- б) КПЗУ (Комуністична партія Західної України);
- в) УНП (Українська національна партія);
- г) УНДО (Українське народно-демократичне об'єднання).

3. Головою Карпатської Січі був:

- а) А. Волошин;
- б) Д. Донцов;
- в) С. Петлюра;
- г) Д. Климпуш.

4. “Нормалізація” - це:

а) військова операція польської армії з метою примирення та підкорення українських поселень;

б) програма польського уряду, згідно з якою допускалося викладання української мови в гімназіях припинялося переслідування православного духовенства, надавалися кредити для розвитку українським банкам та кооперативам;

в) угода між польським урядом та УНДО, згідно з якою УНДО відмовлялося від ідеї боротьби за незалежність України та закликала

українців визнати пріоритетність Польської держави. Зі свого боку, польський уряд припиняв переслідування українських організацій.

5. Творцем ідеології інтегрального націоналізму був:

- а) С. Бандера;
- б) Д. Донцов;
- в) А. Шептицький;
- г) А. Волошин.

Семинар №7. Буремний шлях до суверенності: суспільно-політичні трансформації в Україні 1945-1985 рр.

План

1. Україна в системі міжнародних відносин. Возз'єднання українських земель.
2. Спроби реформування державного управління та прорахунки керівництва в період лібералізації суспільства (1953-1964 рр.).
3. Україна в період загострення кризи радянської системи (сер. 1960-поч. 1980 рр.)
4. Зародження та розвиток українського руху опору комуністичній системі.

Теми рефератів

1. Зміни кордонів УРСР після Другої світової війни.
2. Причини і наслідки входження УРСР до ООН.
3. Причини та наслідки входження Криму до складу УРСР
4. Українська Гельсінська спілка як апогей міжнародного визнання українських дисидентів.
5. Порівняльна характеристика діяльності П. Шелеста та В. Щербицького.

Література

1. Алексеев Ю.М. Історія України: навчальний посібник для вузів.- К., 2004.- 256с.
2. Бойко О.Д. Історія України: Посібник. – К.: Академія, 2002. – 656 с.
3. Історія України / Дедков М.В., Іващенко Ю.В., Кладова Г.Л. та ін. – Запоріжжя: Дике Поле, 2002. – 415 с.
4. Остафійчук В.Ф. Історія України: сучасне бачення. – К.: Знання – Пресс, 2002. – 356 с.
5. Субтельний О. Україна: Історія. – К., 1996. – 546 с.

1. Починаючи розглядати перше питання слід визначитися із загальною ситуацією у світі після Другої світової війни. Радянський Союз, складовою частиною якого була УРСР, був у двоякому положенні, з одного боку він був одним з переможців у війні з великим міжнародним авторитетом та новою

сферою впливу у світі, з іншого - величезні воєнні втрати та початок протистояння з Заходом обмежували його можливості. Міжнародний статус та кордони УРСР визначилися саме цим положенням.

При організації ООН було кілька варіантів щодо входження тієї чи іншої кількості радянських республік до неї. Прийнятий варіант, щодо прийняття як окремих членів тільки України та Білорусії, можна назвати компромісним. Поміркуйте, кому у другій половині 1940-х рр. було вигідне наявність УРСР як окремої одиниці в ООН, але треба розуміти, що сама наявність делегації України в ООН створювала нові можливості для майбутній державний суверенітет. Також необхідно звернути увагу на участь України в діяльності низки вагомих міжнародних організації при ООН (ЮНЕСКО, МАГАТЕ, МОП та інших).

Питання західних кордонів УРСР було вирішено під час переговорів радянської дипломатії з прорадянськими урядами Польщі, Чехословаччини та Румунії. Зрозуміло, що при цьому мались на увазі тодішні тактичні та стратегічні інтереси партнерів за майбутнім соціалістичним табором, а не місцевого українського населення. Особливо чітко це можна побачити при аналізі визначення радянсько-польського кордону та наступних дій (операція «Вісла»), якщо розуміти проблематику спротиву УПА по обидві сторони кордону.

При вивченні цього питання студенти мають звернути увагу на те, що у другій половині 1940-х рр. українські землі врешті решт були об'єднанні у межах однієї республіки, а також були остаточно оформлені західні кордони сучасної України.

2. Період 1953 – 1964 рр. в історії України та СРСР має назву «відлиги», «лібералізації». Це умовні назви, які відображають спроби радянської історіографії періоду перебудови надати яскраву характеристику правлінню М.С. Хрущова. Поміркуйте, наскільки вдалі ці визначення.

Основним змістом «відлиги» стала «десталінізація» - система заходів щодо усунення найбільш неприйнятних проявів сталінського режиму. Слід назвати її етапи і охарактеризувати складові, назвати причини обмеженості.

Далі треба проаналізувати хрущовські «надпрограми» та їхній вплив на Україну: освоєння цілинних земель, кукурудзяна кампанія, плани наздогнати й перегнати США у виробництві молока та м'яса. Визначити позитивні й негативні аспекти, підкреслити суперечливість політичних та економічних реформ цього періоду.

Для політичного положення України цього періоду, з точки зору сьогодення, важливі деякі зміни, які при мінімальному та формальному суверенітеті, закріплювали його. Наприклад, для партійного керівництва КПУ (як і інших республіканських партійних установ СРСР) став характерним принцип, за яким першим секретарем повинен бути українець.

Керівниками КПУ в цей час були О. Кириченко (1953-57), М. Підгорний (1957-64).

У 1954 р. відбулося приєднання Криму до УРСР, подія була присвячена 300-річчю Переяславської ради, яка тлумачилася як возз'єднання руських земель. Це була велика ідеологічна кампанія радянської національної політики. Але при аналізі цих територіальних змін можна побачити низку проблем, які в межах єдиної держави УРСР могла вирішувати краще ніж РРФСР. Студенту треба чітко визначити їх, бо для сьогодення ці фактори в основному продовжують діяти (краща логістика, дніпрова вода тощо).

Наприкінці 1950 –х відбулися великі ландшафтні зміни на території України. Після побудови низки ГЕС на Дніпрі були створені штучні моря – водосховища. Індустріальна економіка та міське життя більшості населення вимагала посилення енергетичних потужностей. Для студента аналіз цієї ситуації повинен стати приводом задуматися, як вирішення одних проблем породжують наступні. У висновках треба дати короткі визначення для таких понять : «десталінізація», «реабілітація», «волонтаризм», «суб'єктивізм», назвати позитивні і негативні наслідки хрущовських реформ для України.

3. Наступний період української радянської історії триває в межах 1964 – 1985 рр., в основному це період, коли КПРС очолював Л.І. Брежнев (1964-82), який був родом з м. Каменського Катеринославської губернії (сьогодні Дніпропетровська обл.), у післявоєнний час кілька років був керівником обкомів КП(б)У Дніпропетровська та Запоріжжя.

Цей період отримав назву «застій», який на початку свого існування використовувався у період перебудови для критики попереднього періоду радянської історії, більш вдалим є визначення цього періоду як поступової кризи радянського суспільства. Студентам пропонується звернути увагу на такі термінологічні суперечки в історіографії, бо подібні ситуації повторюються у вітчизняній історії з кожною зміною правлячих еліт.

З точки зору розвитку української радянської державності період можна поділити за принципом зміни керівництва КПУ: період правління П. Шелеста (1963-72) та В. Щербиського (1972-89). При наданні характеристики політики двох головних керівників радянської України треба проаналізувати їхні зв'язки з загально радянським керівництвом та проаналізувати спроби (або їх відсутність) захищати так чи інакше інтереси України. Навести приклади.

Водночас період на межі 1960-1970-х рр. став переломним, радянська система втрачала усі елементи динамізму та поступово стикалася з кризовими явищами. У національному питанні переважала ідея створення єдиного радянського народу зі збереженням національного колориту, що дало поштовх потужним русифікаційним процесам у республіках.

Студентам пропонується звернути увагу на позитивну сторону деяких культурних процесів цього періоду, які підготовлювали політичні зміни, а саме: розвиток україномовного кіновиробництва, україномовної естради. Зрозуміло, що україноцентричні культурні тенденції були під загально радянською домінантою, але вони існували та розвивалися.

4. Після смерті Й. Сталіна і лібералізації внутрішньополітичного клімату у країні почався новий етап національно-визвольної боротьби в Україні. Цьому процесу сприяли події у країнах Східної Європи та підсилення світового антиколоніального руху. Студентам пропонується навести приклади подібних процесів.

Хрущовська відлига створила можливість руху за порятунок нації та духовності, культури та рідної мови. Слід дати пояснення терміну «дисидент», визначити причини появи дисидентського руху в СРСР, назвати його основні напрями й відмінності в Україні.

Українські дисиденти висували основним завданням відокремлення України від Радянського Союзу мирним, конституційним шляхом. Представники національно-культурної течії виступали за необхідність національного та культурного відродження українського народу. Прихильники правозахисної течії вимагали дотримання положень Конституції та захисту прав людини. Релігійні дисиденти виступали проти втручання держави у діяльність віруючих та церкви, вимагали повернення відібраних державою храмів та звільнення засуджених за віру.

Дисиденти та опозиційні організації у програмних документах та заявах констатували колоніальний характер економіки України, критикували бюрократичні методи керівництва економікою. У сфері міжнародних відносин українські дисиденти рішуче засуджували як національний шовінізм, так і національну обмеженість. Навести приклади документальних джерел з дисидентського руху, відомі організації та лідерів.

Особливістю українських дисидентів було прагнення налагодити контакти з зарубіжними засобами масової інформації, привернути увагу світової громадськості до проблем з правами людини в СРСР.

Комуністичний режим суворо слідкував за власним інформаційним простором, тому опозиційні сили вдавалися до позацензурних видань, які отримали назву «самвидав». У своїй відповіді наведіть найбільш яскраві факти для висвітлення основних явищ суспільно-політичного життя України. Визначте місце дисидентів серед цих явищ, чи був дисидентський рух масовим, як влада переслідувала інакомислячих?

Тестові завдання до семінару №7:

1. Верховна Рада СРСР прийняла постанову про передачу Кримської області зі складу Росії в Україну в:

а) 1947р.;

б) 1952р.;

в) 1954р.;

г) 1956р..

2. У чому полягала суть процесу десталінізації в 50-60-ті роки:

а) це була повна ліквідація сталінського тоталітарного режиму;

б) це було зовнішнє “очищення” тоталітарного режиму від імені Сталіна та деяких пов’язаних із цим ім’ям символів;

в) це була цілеспрямована заміна культу особи Сталіна культом особи Хрушова;

г) це була спроба позбавити тоталітарний режим його найбільш одіозних, ганебних, пов’язаних із масовими репресіями та терором характеристик.

3. Явище в суспільно-політичному житті СРСР яке отримало назву “хрущовська відлига”, відбувалося у:

а) 1953 – 1956 рр.;

б) 1956 – 1964 рр.;

в) 1964 – 1965 рр.;

г) 1972 – 1974 рр.

4. Позначте твердження, яке розкриває основний зміст поняття “Українська Гельсінська група”:

а) громадська організація, яка ставила за мету політичну боротьбу проти існуючого режиму;

б) громадсько-політична організація, яка ставила за мету демократизацію суспільно-політичного життя республіки шляхом ліквідації монополії КПРС на владу,

в) громадська організація, яка керувалася гуманітарно-правовими мотивами, спрямовуючи свою діяльність на ознайомлення світового співтовариства з фактами порушення прав людини в Україні,

г) політична організація, яка виступала за здобуття повної національно-державної незалежності України.

5. Що спричинило активізацію дисидентського руху у 60-70-ті роки ХХ ст.:

а) послаблення тоталітарного режиму, прийняття Конституції, яка закріплювала законодавчо права громадян на свободу слова, друку, об’єднання в громадські організації;

б) послаблення міжнародної напруги, прагнення керівництва СРСР продемонструвати всьому світові наявність в СРСР легальної політичної опозиції;

в) наростання кризових явищ у всіх сферах життя радянського суспільства при фактичній відсутності гарантій для реалізації громадянами своїх політичних прав і свобод.

г) вихід СРСР на міжнародну арену.

Семінар № 8. Теорія та практика державного будівництва в умовах незалежності України (з 1991 р. по сучасність)

План

1. Проголошення незалежності України. Грудневий референдум 1991 р.
2. Запровадження основних атрибутів і символів державності України.
3. Особливості розвитку української державності на сучасному етапі.
4. Зовнішньополітична діяльність Української держави в умовах незалежності

Теми рефератів

1. Конституція України.
2. Державні комерційні, військово-морські та інші прапори України.
3. Органи місцевого самоврядування України.
4. Военна доктрина України.
5. Інтеграція економіки України до світового економічного простору.

Література

1. Історія України: навчальний посібник / Під загальною ред. В.А. Смоля. - К: Альтернативи, 1997. - С.368 – 404.
2. Історія України: навчальний посібник / М.В. Дєдков, Ю.В. Івашенко, Г.Л. Кладова та ін. – Запоріжжя: Дике Поле, 2002. – 415 с.
3. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Референдуми в Україні: Історія та сучасність. - К., 2000. – 345 с.
4. Паламарчук М. Всеукраїнський референдум у політичній системі України // Право України. – 2005. - № 5.- С.42-44.
5. Литвин В.М. Акт проголошення незалежності України [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: "Наукова думка", 2003. - 688 с.

1. На початку розгляду першого питання слід відзначити, що Акт проголошення незалежності України є політико-правовим документом, прийнятим Верховною Радою (далі – ВР) України 24 серпня 1991 р., яким засвідчувався новий статус Української держави. Цій події передувало прийняття ВР України 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України, якою проголошувалася самостійність, повнота і неподільність влади Української держави в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах.

Прийняття Акта відбувалося в умовах, коли під дією зовнішніх чинників суверенітет України опинився під реальною загрозою. Спроба державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р. виявила повну залежність союзних республік-держав від розвитку подій у Москві, їхню беззахисність. З огляду на це 24 серпня 1991 р. в Києві розпочала роботу позачергова сесія ВР УРСР.

Надвечір 24 серпня 1991 позачергова сесія ВР проголосила Акт незалежності України. Законспекуйте та процитуйте під час виступу основні положення документа. Що саме в ньому було зафіксовано?

Охарактеризуйте інші постанови, прийняті ВР України. Зазначте, що уряду доручалося організувати перехід у власність України підприємств союзного підпорядкування, ввести в обіг власну грошову одиницю та забезпечити її конвертування

Відзначте, що референдум 1 грудня 1991 р.– всенародне голосування, організоване та проведене з метою визначити ставлення громадян України до Акту проголошення незалежності України на підставі положень Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 р.

Важливо підкреслити, що референдум мав імперативний характер, його рішення були загальнообов'язковими та не потребували затвердження. 1 грудня 1991 року фактично перестала існувати УРСР. А на геополітичній карті з'явилася нова держава - Україна.

2. Висвітлюючи друге питання слід відзначити, що державні символи України – встановлені Конституцією України особливі розпізнавальні знаки, що історично склалися й уособлюють національний суверенітет та самобутність держави. Слід відзначити, що розрізняють національну і державну символіку. Пояснити різницю.

Державний герб – офіційно прийнята емблема, виконана за законами геральдики. Тризуб як малий герб України в якості головного елемента великого герба України, затверджений постановою ВР України від 19 лютого 1992 р. «Про Державний Герб України». Готуючи відповідь, з'ясуйте, де використовується зображення герба?

Державний гімн – урочиста пісня, офіційно визначена як символ державної єдності. При виконанні державного гімну належить вставати, демонструючи цим повагу до держави. Укажіть дату першого виконання гімну України. Хто є авторами його музики та слів? Знайдіть у ньому аутентичні та позичені елементи.

Державний прапор – офіційний знак держави у вигляді полотнища встановлених розмірів одного або кількох кольорів, можливо, з якимось зображенням, що є символом держави. 28 січня 1992 р. з ініціативи Президента Л. Кравчука сесія ВР України більшістю голосів прийняла Постанову «Про Державний прапор України». Ним став національний прапор у вигляді прямокутного полотнища, що складається з двох рівних за шириною горизонтально розташованих смуг: верхньої – синього кольору, нижньої – жовтого.

Які варіанти великого Герба України вам відомі? Чому досі його не обрано і не затверджено?

3. Розгляд третього питання слід розпочати з того, що новітня українська історія невідривно пов'язана з процесом державотворення, основні параметри якого задавалися громадською і політичною активністю українського суспільства. Можна виділити принаймні три періоди, коли ця активність сягала кульмінації та входила у суперечність із курсом правлячих еліт. Студент має визначити їх.

Нова суспільна ситуація, що виникла в Україні після розпаду СРСР і проголошення незалежності України, поставила перед українським народом нові завдання. Доповідач повинен назвати їх.

Ключовим завданням перших років державотворення стало формування трьох основних гілок влади - законодавчої, виконавчої, судової. Поряд із цим необхідно було забезпечити утворення управлінських структур на місцях, налагодити ефективну взаємодію місцевої та центральної влади. Ці завдання на сьогодні загально реалізовані, хоча певні проблеми залишилися. Розкажіть про функції та повноваження основних гілок влади.

Триває процес формування й утвердження судової влади. Студент має знати та відрізнити основні різновиди судів.

Главою держави є Президент України. Назвіть очільників держави та проаналізуйте їх діяльність.

Концентрованим вираженням процесу державного будівництва став стан справ із прийняттям нової Конституції. Коли було прийнято Конституцію України? Проаналізуйте Конституційний процес, що тривав в Україні з 1991 до 1996 р. Прийняття Конституції завершило процес юридичного оформлення української державності. Окрім цього, важливим компонентом державотворчого процесу є становлення і зміцнення Збройних Сил. Доповідач має провести їх характеристику.

Становлення й утвердження незалежної держави відбувалося одночасно із завершенням процесу становлення української політичної нації, формуванням національної самосвідомості.

4. На початку розгляду четвертого питання потрібно відзначити, що відродження і становлення незалежної України синхронізувалося в часі з періодом, коли закінчилася «холодна війна» і був започаткований так званий новий світовий порядок в умовах прискореної глобалізації світу. Внаслідок цього наша країна опинилася в центрі масштабних міжнародно-політичних зрушень. Це поставило Україну перед стратегічним викликом - нагальністю ефективної адаптації до об'єктивно наявних умов сучасної системи міжнародних відносин.

25 грудня 1990 р. ВР УРСР ухвалила постанову «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин». Назвіть її основні положення.

Акт проголошення незалежності України, а також результати всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. створили необхідні правові й політичні передумови для становлення незалежної Української держави, а отже, і для утвердження України як повноправного суб'єкта міжнародних відносин. Вагому роль у тому, що незалежна Україна досить швидко й переконливо здобула визнання у світі, відіграв цивілізований і мирний шлях побудови суверенної держави, який вона обрала, а також її членство в ООН. Студент має знати країни, які першими визнали незалежність держави.

Паралельно із міжнародним визнанням України досить активно здійснювалося відкриття дипломатичних представництв іноземних держав. Висвітлюючи питання, студентам доцільно з'ясувати, скільки дипломатичних представництв зарубіжних країн і представництв міжнародних організацій акредитовані в Україні станом на тепер, а також охарактеризувати мережу наших дипломатичних представництв за кордоном.

Упродовж перших років незалежності закладалися правові засади відносин України із зарубіжними державами, що знайшло відбиток у багатьох міждержавних та міжурядових угодах і договорах, укладених згідно з нормами міжнародного права. При вивченні цього питання з'ясуйте, яка проблематика відображена в договірно-правових відносинах України із різними державами світу в усіх сферах міжнародного життя.

Студент має проаналізувати етапи розвитку відносин України з ключовими світовими організаціями.

Наразі Україні потрібна реалізація прагматичного зовнішньополітичного курсу, реально спрямованого на захист національних інтересів у широкому розумінні цього терміну, а не як гіпертрофованих бізнес-інтересів певних груп. Саме тому проукраїнська зовнішня політика може бути багатовекторною, тобто зорієнтованою на відкриття нових ринків для українських товарів на всіх континентах та у більшості наявних на сьогодні регіональних економічних угруповань.

Тестові завдання до семінару №8

1. Коли було проведено перші вибори Президента України?

- а) 1990 р.;
- б) 1991 р.;
- в) 1992 р.;
- г) 1993 р.

2. Назвіть соціальний наслідок упровадження ринкових відносин в Україні:

- а) припинення трудової міграції за кордон;
- б) майнове розшарування населення;
- в) зростання чисельності населення;
- г) формування численного «середнього класу».

3. Що є свідченням співпраці незалежної України з ООН?

- а) участь у миротворчих операціях;
- б) приєднання до програми «Партнерство заради миру»;
- в) проголошення без'ядерного статусу держави;
- г) розміщення на своїй території іноземних військових баз.

4. Коли відбулася акція «Україна без Кучми»?

- а) 2000 р.;
- б) 2001 р.;
- в) 2002 р.;
- г) 2003 р.

5. Гасло «Слава Україні!» стало масово вживатися в суспільстві після:

- а) проголошення незалежності України;
- б) «Помаранчевої революції»;
- в) «Революції гідності»;
- г) «Революції на граніті».

Семінар №9. Історичні передумови виникнення та формування української культури

План

1. Час, територія та основні досягнення трипільської культури.
2. Культура й побут кочових народів на території України (кіммерійці, скіфи, сармати).
3. Поширення культурних здобутків стародавніх греків у Північному Причорномор'ї та в Криму.
4. Матеріальна та духовна культура праслов'янського населення України.

Теми рефератів

1. Світогляд і вірування давніх трипільців.
2. Матріархат у середовищі сарматських племен.
3. Скіфо-еллінські культурні взаємини в VI-III століттях до нашої ери.
4. Корсунь (Херсонес): контакти і впливи у контексті слов'янської культури.
5. Язичницькі вірування та міфологія стародавніх слов'ян.

Література

1. Історія української культури / за ред О.Ю. Павлової. – К.: ЦУЛ, 2012. – С. 86–118.
2. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: Курс лекцій / М.В. Кордон – К.: ЦУЛ, 2007.- С. 238–247.
3. Культурологія / Т. Грищенко, Т. Мельничук, С. Сироватський та ін. – К.: ЦУЛ, 2009. – С. 36–82.

4. Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. / М.М. Закович, І.А. Зязюн, О.Л. Шевнюк та ін. – К.: Знання, 2010. – С.339–352.

5. Українська культура: цивілізаційний вимір/ Я.С. Калакура, О.О. Рафальський, М.Ф. Юрій. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. – С. 65–143.

1. У III тис. до н.е. на території Правобережної України була поширена культура, яка вперше досліджена наприкінці XIX ст. археологом В. Хвойкою і увійшла до наукового обігу під назвою трипільська.

Саме з епохою трипільців пов'язують початок формування структурної ієрархії суспільства, де надлишковий продукт дає можливість утримання соціальної верхівки, в особі вождя та його родини. Студенти повинні визначити характерні риси трипільської культури (господарська діяльність, родові відносини, типи поселень, матеріальна культура, особливості культу, загадкова знакова система лічби).

Студентам необхідно звернути увагу на особливості забудови поселень та техніку будівництва. Трипільці жили великими родами, зберігаючи певні елементи матріархату. Доцільно поцікавитись археологічними даними щодо особливостей культу цих племен.

Україна трипільських часів – суцільно хліборобська країна, це й визначило основу господарства. Разом з ним було відгінне скотарство з перевагою великої рогатої худоби, а от кісток коня за часів Трипілья не виявлено.

Слід назвати ремесла, які визначали матеріальну культуру трипільців, приділивши особливу увагу виготовленню керамічних виробів різного призначення, що мали декоративний яскравий розпис і привабливий естетичний вигляд. Бажано оздобити відповідь наочністю, що демонструє форми та види орнаменту трипільського посуду.

У висновках до питання слід назвати дослідників трипільської культури, підкреслити, що сучасна наука немає достатніх підстав вважати трипільців безпосередніми родоначальниками українського народу, але цілий ряд елементів їхньої культури став органічною належністю культури українців. Назвати такі елементи, презентувати наочність.

Отже, з давніх-давен українська культура ставала оригінальним синтезом автохтонних попередніх культур і зовнішніх культурних взаємовпливів. Цьому сприяло те, що Україна розташована на основних шляхах між Євразією та Азією, вона водночас належить і Сходу, і Заходу. Студентам слід знати такі поняття: «автохтонність», «кераміка», «крааль», «патріархат», «протоміста».

2. Початок I тис. н.е. ознаменувався істотними змінами в культурі та побуті давнього населення українських земель. У брязкоті мечів і спалахах пожеж на арену світової історії виходили народи, які тоді заселяли територію сучасної України. Це були племена кіммерійців, скіфів, сарматів.

Слід відзначити, що кіммерійські поховання – головне археологічне джерело вивчення історії культури цього народу, ще значною мірою таємничого. Звичайно, кочовий спосіб життя і войовничість кіммерійських племен відбилися в їхній матеріальній і духовній культурі. Нашим завданням є простежити це віддзеркалення на прикладах. Кіммерійська культура складалася й розвивалася в період IX – VII ст. до н. е.

Життя й еволюція самотутньої культури кіммерійців були перервані новою хвилею кочовиків зі Сходу – скіфів. Уособленням міцності й величі Скіфської держави були кургани її царів. На прикладі розкопок курганів Чортомлик, Товста Могила, Гайманова Могила можна розповісти про релігію та світогляд скіфів. Старожитності скіфських поховань дають сучасникам уявлення про високий рівень скіфського мистецтва. Бажано проілюструвати розповідь про скіфський звіриний стиль репродукціями. Довести, що культура скіфів яскрава й важлива сторінка у книзі буття України.

У III ст. до н. е. могутня Скіфія поступається своїм місцем войовничим сарматам. Ми знов зустрічаємось з культурою кочового населення. Студентам слід охарактеризувати матеріальну частину, розповідаючи про господарство, зброю, зовнішній вигляд сарматів. Духовною частиною сарматської культури є, насамперед, їхні релігійні уявлення, які можна простежити за типами поховань, знахідками амулетів, ладанок, курільниць. Серед сарматських прикрас та зброї багато європейських запозичень (шоломи, кольчуга, фібули і пряжки з інкрустацією). Слід знати такі поняття: «звіриний стиль», «акінак», «катафрактарій», «фібула». Ще тісніше стає зв'язок Степу з навколишнім цивілізованим світом завдяки появі античних колоній у Північному Причорномор'ї.

3. Південний регіон сучасної України з V ст. до н.е. – до VI ст. н.е. втягується в орбіту античного світу шляхом грецької колонізації. У середині II пол. VII ст. до н.е. в Північному Причорномор'ї виникає перше грецьке поселення на сучасному о-ві Березань (назву отримало від давньої назви Дніпра – Борисфен). Студенти повинні проаналізувати економічні, соціальні та військові причини, що спонукали населення грецьких полісів до міграції у Північне Причорномор'я та Крим, визначити особливості географічного розташування грецьких поселень вздовж лінії морів та лиманів. Визначте особливість давньогрецьких колоній. Необхідно також під час семінарського заняття розглянути внутрішньополітичний устрій колоній, рівень законодавчих і виконавчих структур. Північно-причорноморські колонії-держави являли собою, звичайно, автономні поліси з олігархічним або

демократичним ладом. Політичні особливості мав лише Боспор, і студентам потрібно їх визначити.

Починаючи з V ст. до н.е. значну роль у військово-політичному та економічному житті античних міст починають відігравати оточуючі племена, особливо скіфи. З IV ст. – по I ст. до н.е. триває елліністичний період в історії грецьких колоній, відбувається процес злиття греко-варварських традицій. Визначте характерні риси означеного періоду.

Активне переміщення кочових племен, зокрема, сарматів призвело до дестабілізації ситуації у степовій зоні, що підривало основи землеробства та торгівлі. За таких умов Тіра, Ольвія, Херсонес і Боспор опинилися під владою Понтійського царства. У результаті тривалих війн, території потрапляють в орбіту Риму, й відповідно, розпочинається другий період в історії північно-причорноморських колоній - римський (друга пол. I ст. до н.е. – 70-ті рр. IV ст. н.е.). Які риси притаманні для другого періоду? У підсумках слід згадати, які назви залишилися від часів грецької колонізації та як вони перекладаються. Знати такі поняття : «агора», «амфітеатр», «поліс», «пантеон».

4. У сучасній науці питання про походження зарубинецької археологічної культури, що була представлена на українських теренах у Верхньому та Середньому Подніпров'ї в III ст. до н.е. – IV ст. н.е., лишається дискусійним. Студентам доцільно розглянути, які археологічні культури зазначеного періоду та регіону були включені у відповідні етнічні процеси.

Розквіт зарубинецької культури припадає на II - I ст. до н.е., вона носила яскраво виражений землеробський характер. Охарактеризуйте господарство зарубинців.

Наступним періодом розвитку праслов'янської культури став антський. Антів пов'язують з черняхівською культурою II-V ст. н.е. Вони займалися хліборобством, жили окремими родами у поселеннях «гніздах». Анти були войовничим народом, успішно воювали з готами та Візантією. Їх культуру класифікують за археологічними знахідками, найбільші могильники знайдені біля с. Зарубинці і Черняхів Київської області. Кераміка зарубинецької культури вироблялася в основному вручну і мала чорний колір, а кераміка черняхівської культури вироблялася за допомогою гончарного кола і мала сірий колір. Важливе місце посідало декоративно-прикладне мистецтво, особливо вишивка та виготовлення прикрас. Деякі вчені вважають антив безпосередніми предками праукраїнців.

Значний вплив на культуру Східної Європи у II – III ст. мали готи - носії вельбарської культури. Вони консолідувалися з антськими союзами і вели війни з прикордонними римськими гарнізонами.

Характерним для цього періоду є формування давньослав'янської міфології, що максимально наближала людину до реалій життя у формі

прагнення з'єднання з природою. Розкажіть про давньослов'янську міфологію. Бажано підготувати реферат на таку напіввазкову тему. Слід знати зміст таких понять: «політеїзм», «міфотворчість», «волхви», «капища», «ідоли».

Тестові завдання до семінару №9:

1. На чолі трипільських родів стояли:
 - а) рекси;
 - б) патріархи;
 - в) старійшини;
 - г) жреці.
2. За описом Геродота край світу знаходився за землями:
 - а) аланів;
 - б) сарматів;
 - в) готів;
 - г) кіммерійців.
3. Ім'я скіфського царя, що воював с персами:
 - а) Таргітай;
 - б) Апоксай;
 - в) Гіпоксай;
 - г) Атей.
4. Основою господарства скіфських і сарматських племен було:
 - а) землеробство;
 - б) мисливство;
 - в) скотарство;
 - г) рибальство.
5. Слов'янські язичницькі жреці називалися:
 - а) волхви;
 - б) віщуни;
 - в) колдуни;
 - г) друїди.

Семінар №10. Культура періоду княжої доби (IX – XIV ст.)

План

1. Зародження і розвиток шкільної освіти. Наукові знання.
2. Мислителі Київської Русі. Книжкова справа.
3. Образотворче мистецтво: іконопис, фреска, мозаїка, книжкова мініатюра.
4. Розвиток ремесла і побутової культури.

Теми рефератів

1. Подвижницька діяльність Антонія та Феодосія Печерського.

2. Культурно-освітня діяльність Ярослава Мудрого.
3. Формування давньоруського архітектурного стилю.
4. Нестор літописець – перший історик княжої доби.
5. Культурно – просвітницька діяльність книжника Тимофія в Галицько – Волинському князівстві.

Література

1. Братко-Кутинський О. Феномен України/ О.Братко-Кутинський. – К., 1992. – 204 с.
2. Історія світової та української культури: Підручник для вищ. закл. освіти/ В.А.Греченко, І.В.Чорний, В.А.Кушнерук, В.А.Режко. – К.: Літера ЛТД, 2002 – 464 с.
3. Історія української культури (кредитно-модульний курс): Навч. посібник (Цапко О.М., Дубчак Л.М., Піскарьова А.І., Гороховська Т.В., Прибутько П.С.). – К.: КНТ, 2010. – 250 с.
4. Колибенко О. Двори середньовічного Переяслава (кінець X – середина XIII ст.) // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. – Вип. 18. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2006. – С. 3-20.
5. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: Курс лекцій/ М.В. Кордон. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 584 с.

1. Висвітлюючи успіхи слов'ян у розвитку господарства, їх об'єднання в єдиній державі, героїчна боротьба за незалежність сприяли розвиткові матеріальної і духовної культури. Дайте визначення цим поняттям.

Русь мала писемність ще до прийняття християнства. Пізніше була взята слов'янська абетка, яку склали болгарські просвітителі Кирило і Мефодій. Після хрещення Русі-України почала активно розвиватися освіта. Хто відкрив першу школу на Русі? Продовжити розповідь про піднесення освітньої справи за Ярослава Мудрого. Які типи навчальних закладів були створені на Русі? Чи була жіноча освіта в давньоруській державі?

Для того, щоб навчання було успішним, на Русі в XI ст. почали з'являтися перші книгозбірні. Бібліотеки створювалися при великих монастирях, храмах. Так, Ярослав Мудрий заснував бібліотеку при соборі Св. Софії в Києві, його син Святослав мав свою бібліотеку; князь Миколай Святоша витратив на книги усі свої кошти, а потім подарував їх Києво-Печерському монастирю. Книгозбірні були місцями, де не тільки зберігалися книги, але й місцями, де з ними працювали, де їх переписували. Розповісти відомі гіпотези щодо долі князівської бібліотеки при Софійському соборі.

Переходячи до науки Київської Русі, зазначимо, міста її розвитку: Київ, Переяслав, Чернігів, Володимир-Волинський та ін. Розкажіть про розвиток науки в Київській державі. Що відомо про розвиток юридичних знань на Русі?

Слід розповісти про це детальніше.

Високого рівня в Русі-Україні досягло літописання, як початок історичної науки. Воно базувалося на різних джерелах: оповіданнях, народних переказах, життях святих, іноземних хроніках. Далі слід розповісти про перші відомі нині літописи та їхніх авторів (Никон, Сильвестр, Нестор). Поряд з літописами та церковними творами значне місце посідала й перекладна світська література. Серед її зразків можна назвати "Моління Данила Заточника", збірник політичних життєвих порад та афоризмів, написаний у XII—XIII ст. У висновках слід зазначити обставини, що сприяли розвиткові освіти у ті далекі часи. Підкреслити найбільш популярні сфери знань.

2. Київська Русь мала літературу. Основними її темами були княжі суперечки, боротьба з кочовиками, прийняття нової релігійної системи. Проаналізуйте основні напрями літератури на Русі: перекладну та оригінальну. Наведіть приклади.

Були в Русі-Україні й свої філософи, а саме: митрополити Іларіон, Клим Смолятич та волинський князь Володимир Василькович. Чим відомі зазначені діячі? Слід розповісти про їх діяльність.

У Київській Русі грамотними людьми, книжниками були не лише духовні особи, а й представники світської еліти. Назвіть найвідоміших з них й охарактеризуйте їх діяльність (Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Володимир Василькович). До цього питання студентам необхідно знати такі поняття: «манускрипт», «каліграф», «патерик», «хроніка», «апокриф».

3. Ще до запровадження християнства на Русі існувала певна традиція живопису, а з християнізацією вона розвивається і стає важливим елементом культури держави. Ідеологія візантійського православ'я була втілена найяскравіше у храмовому розписі в двох найголовніших формах: іконописі та стінописі. Дати визначення поняттю «ікона». На який період припадає становлення давньоруського іконопису? Наведіть приклади ікон означеного періоду та іконописців.

Мистецтво мозаїки вимагало великої майстерності. Доречно пригадати мозаїки Софії Київської та Михайлівського Золотоверхого монастиря тощо. Треба ознайомитися теоретично із способом викладання мозаїки. Згадати, що таке «смальта».

Проте основним видом образотворчого мистецтва Київської Русі був фресковий живопис, про специфіку якого слід розповісти детальніше. У XII ст. фреска витісняє мозаїку. Кольорова гама фресок стримана: оливкові, блакитні, рожеві, зелені та коричневі тони. Це можна простежити на прикладі софіївських «Воскресіння», «Зішестя в пекло» та ін.

Книжкова мініатюра – важлива частина художнього оформлення рукописної книги. Мініатюри поділялися на вихідні, або лицеві, й ті, що власне відкривають текст. Зображення займало цілу сторінку. Ілюстрації «розсіпані»

по всьому тексту. Характерна особливість – велика кількість ілюстрацій, що становили цикли. Розписи з великою кількістю ілюстрацій прийнято називати лицевими. Розповідь треба завершити висновком щодо рівня розвитку образотворчого мистецтва періоду княжої доби, культурних впливів і власних надбань у жанрах іконопису, фрески, мозаїки, книжкової мініатюри.

4. Київська Русь славилася вмiлими ремісниками. Було відомо бл. 60 ремісничих професій. Визначте основні напрями ремісничої справи.

Давньоруські зодчі талановито зводили складні дерев'яні й кам'яні споруди, що вражали розмірами, пропорційністю та красою внутрішнього оздоблення. Символами розквіту Київської Русі стали Софійський собор, Золоті ворота, Успенський собор, Десятинна церква у Києві, чудові храми і палаци в Чернігові, Переяславі, Галичі, багатьох інших містах. Відомими культовими спорудами були ансамблі Михайлівського Золотоверхого собору, Видубицького монастиря. Будови прикрашали різьбою по дереву і кості, настінною мозаїкою, фресками, різьбленими кам'яними деталями, іконами. Бажано використовувати наочність. Знанням зодчим був Петро Милоніг, який збудував у Києві кам'яну підпорну стіну під горою, яку розмивали води Дніпра. Це була складна інженерна споруда.

Далі слід навести приклади побутової культури наших предків : різновиди одягу, житла, побутових речей, страв, які вживалися. Можливо, віднайти елементи, що дожили до сьогодні. Підсумовуючи, слід зазначити, що, незважаючи на феодальну роздробленість і монголо-татарську навалу, культура українських земель, хоча й мала місцеві особливості, розвивалась у тісному взаємозв'язку.

Тестові завдання до семінару №10:

1. Назвіть автора відомого твору давньоруської літератури “Повчання дітям”:

- а) Іларіон ;
- б) Володимир Мономах;
- в) Нестор;
- г) Ярослав Мудрий.

2. Софійській собор у Києві створений у :

- а) готичному стилі;
- б) романському;
- в) візантійсько-руському;
- г) бароко.

3. Першим митрополитом-русичем був :

- а) Іларіон;
- б) Данило Заточник;
- в) Клим Смолятич;
- г) Кирило Туровський.

4. Яка подія стала поштовхом до розвитку культури Київської Русі?

- а) воєнна експансія;
- б) монгольське нашествя;
- в) прийняття християнства;
- г) феодальне роздроблення.

5. Інтер'єр давніх церков і соборів оздоблювали розписами по вологій штукатурці. Як називається цей вид образотворчого мистецтва?

- а) мозаїка;
- б) фреска;
- в) іконопис;
- г) вітраж.

Семінар №11. Розвиток культури впродовж литовсько-польського та польсько-козацького періодів (XIV-XVII ст.)

План

1. Збереження культурних надбань українського народу в литовський період.
2. Початок книгодрукування. Культурно-просвітницька діяльність братських шкіл.
3. Витоки козацької культури. Традиції та звичаї в житті козаків.
4. Освіта, церква та мистецтво в житті козаків.

Теми рефератів

1. Православні братства другої половини XVI ст. – осередки захисту української православної культури.
2. Напрямки здобуття освіти для українців XIV - XVI ст. Острозька Академія.
3. Культурно-освітня діячі – вихідці з козацького середовища.
4. Характерництво - невід'ємна риса образу козака-воїна.
5. Музеї Запоріжжя – осередки пам'яті про культуру запорозького козацтва.

Література

1. Богуцький Ю.П., Андрущенко В.П., Безвершук Ж.О., Новохатько Л.М. Українська культура в європейському контексті / за ред. Ю.П. Богуцького. – К., 2007. - С.74 – 90.
2. Бондаренко А. Культ воїна-звіра в козацьку добу/ А. Бондаренко // Українознавство. – 2010. - № 3. – С. 220 -223.
3. Історія світової культури / Під заг. ред. М.В. Дедкова. – Запоріжжя, 2009. – С.237 – 245.

4. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник / за ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. – Львів, 2005. – С. 395 – 419.

5. Нариси історії культури України / Під ред. М. Поповича - К.: «АртЕк», 1998. – С. 159 – 169.

1. Розгляд зазначеного питання слід розпочати з історичних умов розвитку культури України литовсько-польського періоду. В яких саме умовах відбувався культурний розвиток ?

Незважаючи на той факт, що більша частина українських земель знаходилася у складі спочатку Литовської, а потім Польської держав, XIV-XVI ст. - це час подальшого формування українського народу, активізації його боротьби проти польсько-литовського панування, появи на історичній арені України такого самобутнього, в політико-культурному контексті, явища, яким було українське козацтво. Визначте особливості литовського панування в українських землях. Чи позначився вплив Литовської держави на культуру України? Як саме?

Розглядаючи розвиток освіти на українських землях, слід відзначити, що можливість здобути початкову освіту надавали церковнопарафіяльні школи, більш високий рівень навчання надавали монастирські школи. Невелика частина русинів продовжувала здобувати освіту у європейських університетах. Назвіть вихідців з України, які стали відомими європейськими вченими та освітянами та охарактеризуйте їхні досягнення.

Зверніть увагу на стан розвитку основних видів мистецтва, у тому числі архітектури та образотворчого мистецтва. Архітектура XIV - середини XVI ст. базувалась на традиціях давньоруської епохи, визначте характерні риси архітектури та образотворчого мистецтва.

2. З 1460-х рр. починаються спроби друкування кириличним шрифтом (Ш. Фіоль), але справжній початок вітчизняного друкарства пов'язаний з ім'ям І. Федорова («Апостол» 1574 р., «Острозька Біблія»). Охарактеризуйте діяльність Ш. Фіоля, Ф. Скорини, І. Федорова. На середину XVII ст. в Україні було вже 25 друкарень. Більша частина книг, які тоді з'являлися, мали релігійний характер. Найбільш відомим перекладом Священного писання, який був зроблений у XVI ст. є так зване Пересопницьке Євангеліє. Розповісти про цей книжковий шедевр.

Після Берестейської церковної унії (1596р.) велике значення мала полемічна література, на сторінках якої українці, православні та уніати, захищали свою віру та свій вибір. Охарактеризуйте творчість найбільш відомих полемістів (Г. Смотрицький, І. Вишенський, М. Смотрицький та ін.)

Підписання Люблінської та Берестейської унії викликали неоднозначну реакцію українців. Визначте наслідки підписання цих уній для українського

народу. Хто перебирає на себе функції захисника українського народу та православної віри?

В умовах наступу католицизму та тиску Польської держави наприкінці XVI ст. з'являються православні братства у містах, які стали осередками збереження православ'я та української ідентичності. При них створюються братські школи, перша – у Львові (1585 р.). Визначте основні напрямки діяльності православних братств. З 1615 р. створюється Київська братська школа. У результаті об'єднання Київської та Лаврської братських шкіл утворився Києво-Могилянський колегіум. Розповісти про систему навчання, що утворилася там. Розкрити зміст таких понять: «церковна унія», «братства», «лавра», «ігумен», «ієромонах».

3. Впродовж трьох століть запорозьке козацтво визначало напрям політичного, економічного та культурного розвитку України. Культура Січі мала великий вплив на формування національної самосвідомості українського народу. Культура Запорозької Січі формувалась у руслі українських генетичних джерел. В її основі містилися глибокі традиції українського народу. Водночас історичні особливості життя Січі позначилися і на її духовній культурі.

Витоки стародавніх елементів у козацькій культурі: культ коня, культ меча-шаблі та бойового поясу, козаки-характерники, кобзарі – співці козацької слави, символіка червоної китайки, вишкіл молодих воїнів, особливе ставлення запорожця до жінки, козацьке побратимство. Охарактеризуйте кожен з цих культів. Яку роль вони відігравали в житті козака? У зв'язку з цим доцільно підготувати реферат про козацьке характерництво.

Для унормування життя вживалося звичаєве козацьке право, яке склалося в XV - сер. XVI ст., і за яким козаки були рівними перед законом. Писаних кодексів чи правових збірників у них не було. Визначте характерні риси козацького права. У Запорозькій Січі існували різні види покарань. Студентам бажано з'ясувати, які види покарань і за що були передбачені звичаєвим козацьким правом? Які елементи козацького правосуддя вам імпонують?

Жили козаки в куренях, зроблених з хмизу і обмазаних глиною, вкритих від дощу очеретом чи кінськими шкурами. Тими, хто жив у куренях, управляли курінні отамани. Це була нижча ланка командного складу козацтва. Війни та суворе життя виробили у низових козаків своєрідний аскетичний погляд на життя, зневагу до комфорту й розкоші, повагу до дружби, побратимства, мужності, стійкості та презирство до смерті. Які ще традиції та звичаї козаків ви знаєте? Які з них вам до вподоби? Пояснити «курінь», «аскетизм», «сірома», «звичаєве право».

4. Бурхливі політичні події не загальмували розвиток української культури й освіти, важливий внесок до якої зробили й школи, засновані в Запорозькій Січі. Перша школа на Січі, відкрита у 1576 р., слугувала зразком для виникнення осередків освіти по всій території козацьких вольностей. Визначте і охарактеризуйте основні типи шкіл на Січі. Який рівень освіти надавали у цих школах? Особливої уваги заслуговують школи джур, які продовжували традиції сімейного виховання. При відповіді на питання, доцільно визначити особливості підготовки джур. У духовному житті молоді козацькою педагогікою відводилась особлива роль лицарській честі і лицарській звитязі. У чому полягали особливості козацької педагогіки? Підсумовуючи питання, студентам бажано визначити характерні риси системи виховання в Запорозькій Січі.

У світосприйнятті запорозького козацтва, що формувалось упродовж кількох століть, поєднались елементи ортодоксального православ'я, українського розуміння християнства, пережитків язичницьких вірувань і оригінальних релігійних поглядів, що виникли в самому козацькому середовищі. Належність до православної християнської конфесії була головною умовою прийняття до братства козаків-запорозьців. Для релігійного запорозького козацтва було притаманне шанобливе ставлення до деяких християнських святих і до ікон. Яку роль відіграло православ'я в житті козака?

Розглядаючи козацький живопис, необхідно зауважити, що в Україні поширилася традиція виконання ікон у стилі Запорозької Покрови. Що було притаманним для цього стилю? Світський живопис того часу відтворений у народних картинах із зображенням козака Мамає, які прикрашали тоді кожна селянську й козацьку хату. Студентам потрібно розповісти про символіку подібних зображень.

Розглядаючи козацьку культуру не можна оминати таке унікальне явище як кобзарство. Хто такі кобзарі? Наведіть приклади українських пісень і дум козацької доби. Знати такі поняття : «кобза», «бандура», «народна ікона», «балаган», «думи», «ієрарх», «педагогіка», «джура».

Наслідуючи високорозвинену та самобутню культуру Київської Русі, українська культура розквітла та зміцніла на теренах запорозьких козаків. Саме життєвість її основних рис забезпечила українському народу можливість за тяжких умов соціального й національного гноблення під владою іноземних держав зберегти свою національну гідність.

Тестові завдання до семінару №11:

1. Хто заснував Київську братську школу:
 - а) П. Сагайдачний;
 - б) П. Дорошенко;
 - в) П. Могила;

г) С. Наливайко.

2. Хто з українських вчених був ректором Болонського університету:

а) Ю. Котермак (Дрогобич);

б) П. Кордован;

в) Ш. Фіоль;

г) Мартин.

3. Належність до якої конфесії вважалася необхідною умовою прийняття до козацького братства?

а) уніатської;

б) православної;

в) католицької;

г) мусульманської.

4. Який релігійний культ був найбільш поширений на Січі?

а) Миколи Чудотворця;

б) Георгія Переможця;

в) Покрови Пресвятої Богородиці;

г) Святого Михайла.

5. У супроводі якого інструмента виконувалися козацькі думи й танці?

а) барабана;

б) кобзи (бандури);

в) литавр;

г) сурм.

Семінар № 12. Розвиток української культури у часи Гетьманщини (1648 – 1783 рр.).

План

1. Наукові та мистецькі здобутки Гетьманщини (XVII - XVIII ст.).
2. Культурне меценатство українських гетьманів та старшини.
3. Господарський та культурний побут козацького міста і села.
4. Внесок українців у розвиток культури Російської імперії.

Теми рефератів

1. Г. Сковорода – видатний український філософ та просвітитель.
2. Козацькі історичні думи: їх автори та виконавці.
3. Українська народна картина та ікона гетьманських часів.
4. Український ляльковий вертеп.
5. Шкільна українська драма.

Література

1. Білецький П.О. Українське мистецтво другої половини XVII – XVIII століть / П.О. Білецький. – К.: Мистецтво, 1981. – С.115-155.

2. Історія світової культури / під заг. ред. М.В. Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – С. 245 - 261.

3. Історія української культури / під заг. ред. І. Крип'якевича. - К.: Либідь, 1999. – С. 500 - 520.

4. Попович М. Нариси історії української культури / М. Попович – К.: АртЕк, 1998. – С. 260 – 340.

5. Українська культура: цивілізаційний вимір / Я. С. Калакура та інш. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – С. 346-384.

1. При розгляді першого питання студентам необхідно з'ясувати в яких політичних та соціально-економічних умовах відбувався розвиток української культури даного періоду. Утворивши в результаті національної революції козацьку форму національної державності українці упродовж більш як століття здійснювали вражаючу спробу догнати Західну Європу у сфері культурного розвитку суспільства попри постійні війни й негаразди. Через це виникає нерівномірність розвитку різних сфер культури, навести приклади і пояснити. Студенти повинні розглянути розвиток і становище початкової, середньої та вищої освіти тих часів. Необхідно охарактеризувати умови навчання і викладання в закладах вищої освіти: Львівському університеті (відкритий у 1661 р.) та Києво-Могилянській академії, що отримала цей статус у 1701 р. Необхідно визначити причини, завдяки яким саме Києво-Могилянська академія стала центром українського культурного і наукового життя XVIII ст. Необхідно звернути увагу на плеяду видатних науковців, що працювали і навчалися тут: філософів-богословів С. Яворського та Ф. Прокоповича, історика І. Гізеля, філософа Г. Сковороду. Слід окреслити значення КМА в історії України, а також причини її занепаду в кінці XVIII ст.

Важливо наголосити, що розповсюдження освіти сприяло поширенню бібліотек та книгодрукування, розвитку науки та літератури. Крім бібліотек Києво-Печерської Лаври і Києво-Могилянської академії існувало багато приватних книгозбірень, що свідчить про високий культурний рівень української еліти. Треба пояснити значення таких понять: «меценат», «китор», «префект», «бурса», «панегірик», «спудей».

2. Обговорюючи друге питання, слід відзначити, що кінець XVII - початок XVIII ст. вважається золотим віком українського мистецтва та архітектури. Це час розквіту українського бароко, що поєднало у собі місцеві традиції з європейськими. Слід знати походження і тлумачення поняття «бароко», визначити його характерні риси.

Переважає більшість культового будівництва в цей час відбувається коштом українських гетьманів та представників козацької старшини, що також опікують релігійне мистецтво, книгодрукування, граверні майстерні тощо. Студенти повинні навести конкретні приклади меценатства козацької

еліти. Наприклад, необхідно з'ясувати, чому українське бароко називають «мазепинським»? Окремо слід приділити увагу культурницькій діяльності гетьмана І. Мазепи. Справу будівництва та реставрації храмів продовжили гетьмани – І. Самойлович, І. Скоропадський, Д. Апостол, К. Розумовський, представники багатой козацької старшини, полковники: В. Кочубей, М. Миклашевський, К. Мокієвський, П. Герцик, І. Мирович, М. Борохович, Г. Галаган, Я. Лизогуб. При відповіді на питання студентам доречно і бажано використовувати ілюстративний матеріал із зображеннями найбільш відомих пам'яток архітектури (церковні та цивільні споруди) і мистецтва – Успенський собор та Церква Всіх Святих Києво-Печерської лаври, Андріївська церква в Києві, Покровський собор у Харкові, Троїцький собор у Чернівці.

Певну увагу необхідно приділити пам'яткам світського будівництва – як будинкам гетьманської старшини, так і будівлям адміністративного призначення. Студенти повинні знати видатних українських архітекторів – Г. Шеделя, С. Ковніра, І. Григоровича, М. Юрасова, та їхні досягнення.

3. Наприкінці XVII - XVIII ст. відбуваються значні зміни у сфері побутової культури. Студентам треба розповісти про вдосконалення сільськогосподарських та ремісничих знарядь праці, появу нових засобів пересування, використання нових сільськогосподарських культур, що назавжди змінили українську кухню. Важливо виділити економічні чинники, які сприяли цим змінам. Певну увагу треба приділити формі планування і забудові українських міст і містечок. Вивчаючи традиційне житло, необхідно визначити його відмінності в різних регіонах України, описати інтер'єр української хати.

Цікаво дізнатися про ярмарки та найкращі неповторні товари кожної історичної області: Опішня – керамічний розписний посуд, Харків – килими, Охтирка – парусина, Богодухів – кожуки тощо.

Побут завжди був віддзеркаленням суспільних процесів, що яскраво простежується в одязі представників різних верств населення. Необхідно описати зовнішній вигляд українців того часу: козацької верхівки, козаків, духовенства, міщан, селян, жіночий одяг. При цьому студентам важливо використовувати наочні матеріали етнографічного характеру. Вивчаючи побут українців, важливо звернути увагу на кулінарію, яка визначалася традиційними землеробськими та тваринницькими продуктами: смажили мало, більше варили і пекли, їли обов'язково гаряче і варили двічі на день. Особливо любили рибу та борошняні страви – вареники, галушки. Студентам варто згадати традиційні українські страви, що існують в сучасній українській кухні. У зв'язку з цим доречно розповісти про український посуд та традиційний орнамент.

Говорячи про побут, студентам необхідно прослідкувати зміни у традиційній формі організації сільського населення – громаді. Зазнає змін і первинна ланка суспільства – сім'я, що була осередком господарського та духовного життя. Студентам треба з'ясувати, у чому полягали ці зміни і з чим вони пов'язані?

4. На початку викладення заключного питання важливо відмітити, що освіта, наука, філософія та мистецтво в Україні XVII – початку XVIII ст. розвивалися в загальноєвропейському руслі, і тому стали взірцевими для сусідньої Московської держави.

Необхідно підкреслити, що Києво-Могилянська академія на початку XVIII ст. стала своєрідною кузницею культурних кадрів не тільки для України, але й сприяла піднесенню освіти, науки і культури Російської держави. Величезний внесок у здійснення модерністських реформ Петра I належить вихованцям академії Ф. Прокоповичу, С. Яворському, Г. Кониському, П. Величковському. Петро I запрошував багатьох випускників академії до Росії, де вони були організаторами та вчителями різних шкіл, займали місця архимандритів, єпископів, призначалися на світські посади, керівниками хорових капел тощо.

Говорячи про внесок українців у становлення освіти Російської держави, студентам треба сказати, що основними ініціаторами створення Слав'янолатинської академії у Москві у 1701 р. стали С. Полоцький і С. Яворський. 21 з 23 ректорів Московської академії та 95 із 125 її професорів здобули освіту у Києво-Могилянській академії.

Яскравими фактами впливу українців на церковні справи Росії можуть стати призначення С. Яворського місцеблюстителем патріаршого престолу, а з 1721 р. президентом Синоду, в якому майже вся верхівка складалася з українців. Пояснити, що то «Синод», «синопсис».

Загальні висновки семінару повинні підтвердити високий рівень культури Гетьманщини XVII – XVIII ст. та її розвиток у руслі загальноєвропейського культурного процесу.

Тестові завдання до семінару №12:

1. Архітектором Андріївської церкви у Києві став:

- а) І. Григорович-Барський;
- б) Б. Растреллі;
- в) Б. Меретіні-Мердерер;
- г) Г. Шедель.

2. Києво-Могилянська колегія отримала статус академії за часів гетьманування:

- а) І. Самойловича;
- б) К. Розумовського;
- в) І. Мазепи;

г) Д. Апостола.

3. В якому різновиді гравюри малюнок на матриці виконується за допомогою кислотного витравлювання:

- а) дереворит;
- б) мідіорит;
- в) офорт;
- г) літографія.

4. Хто з викладачів Києво-Могилянської академії став першим президентом Синоду Православної російської церкви:

- а) Ф. Прокопович;
- б) С. Яворський;
- в) С. Полоцький;
- г) П. Могила.

5. Найвизначніший учений-енциклопедист України XVIII ст.:

- а) Ф. Прокопович;
- б) С. Полоцький;
- в) С. Яворський;
- г) Г. Сковорода.

Семинар №13. Українська культура кінця XVIII – XIX ст.

План

1. Нові напрями в культурі на зламі століть (класицизм, романтизм, реалізм)

- а) в архітектурі;
- б) в скульптурі;
- в) в живописі.

2. Становлення української національної музики.

3. Зародження професійного театру.

Теми рефератів

1. Т. Шевченко та його місце в українському образотворчому мистецтві XIX ст.

2. Скульптурні пам'ятники України XIX ст.

3. «Театр корифеїв» на Єлисаветградщині.

4. М. Лисенко – основоположник української національної музики.

5. М. Пимоненко – співець природи і народного побуту України.

Література

1. Історія світової культури. Навчальний посібник / Під заг. ред. М.В. Дедькова. – Запоріжжя: Дике поле, 2009. – С. 261 – 284.

2. Калакура Я. С. Українська культура: цивілізаційний вимір / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. – К.: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – С. 295 – 310.

3. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: Курс лекцій / М.В. Кордон - К.: ЦУЛ, 2007. – С. 345-416.

4. Культурологія: Українська та зарубіжна культура: навч. посіб. / За заг. ред. М.М. Заковича. - К.: Центр учбової літератури, 2010 - С. 474-505.

5. Нариси історії культури України / Під ред. М. Поповича - К.: «АртЕк», 1998. – С. 290-535.

1. При підготовці до семінару студентам доречно згадати умови розвитку українського мистецтва I половини XIX ст. При вивченні першого питання слід зробити наголос на тому, що в пер. пол. XIX ст. в архітектурі та образотворчому мистецтві утвердився новий художній напрям – класицизм. Класицизм більшою мірою виявився у світській архітектурі, ніж у сакральній. Дайте визначення поняттю класицизм та назвіть його характерні риси. Назвіть відомих архітекторів та наведіть приклади споруд, виконані у стилі класицизму.

На західноукраїнських землях класицизм в архітектурі почав затверджуватися ще наприкінці XVIII ст. У чому полягають відмінності західноукраїнських будівель в стилі класицизму? Окремо студентам слід розглянути класицистичну архітектуру Києва та пам'ятки архітектури класицизму на Волині та Поділлі. Надзвичайно цінною особливістю монументального мистецтва цього періоду було досягнення синтезу скульптури й архітектури.

У скульптурі першої половини XIX ст. продовжувалося класицистичне вираження. Назвіть найвідоміших скульпторів високого класицизму та їх роботи. Розвиток скульптури на західноукраїнських землях пов'язаний із творчістю австрійських майстрів Г. Вітвера та династії Шімзерів, які працювали у Львові. Назвіть найвідоміші їх роботи. Відомими скульпторами також були Томаш Оскар Сосновський та В. Бродський, вихідці з Волині, поляки за національністю. Вони творили у добу розквіту романтизму, однак, виховані на взірцях античності, схилились до традицій римського класицизму.

Розвиток класицизму тісно пов'язаний із російським мистецтвом XVIII ст., із діяльністю Петербурзької Академії мистецтв, заснованої 1757 р. Багато талановитих українців навчалися у Петербурзі. Серед найбільш відомих митців українського походження були: А. Лосенко, І. Саблуков, Д. Левицький, В. Боровиковський. Студентам слід віднайти матеріали про цих видатних портретистів та подивитися репродукції їхніх робіт.

Романтизм у мистецтві є багатозначним поняттям. Цей напрям виник в кінці XVIII – на початку XIX ст., його представники боролися проти канонів класицизму, висували на перший план інтереси особи та почуття і використовували у своїй творчості історичні та народно-поетичні теми. Визначте характерні риси романтизму. Поширеним жанром став автопортрет. У цьому зв'язку слід згадати львівських портретистів А. Ланге, Р. Гадзевича, М. Яблонського, А. Рейхана.

Упродовж XIX ст. у малярстві простежувалося реалістичне відображення дійсності. Дайте визначення цьому поняттю та визначте його характерні риси. Творчість Д. Безперечного, К. Павлова, І. Сошенка, Т. Шевченка та ін. сприяла утвердженню реалістичного напрямку в мистецтві. Видатними українськими художниками 50 – 60-х рр. XIX ст. (період переходу від романтизму до реалізму), послідовниками Т. Шевченка були Л. Жемчужников, І. Соколов, К. Трутовський. Зразки їхнього мистецтва слід розглянути в художніх альбомах та збірках репродукцій.

Отже, в українському живописі чітко окреслились і набули специфічних ознак усі жанри: портретний, історичний, пейзажний, побутовий. Але слід зазначити, що переважна більшість українських митців не була майстрами якогось одного жанру, а володіла багатьма із них.

2. Починаючи обговорення другого питання, треба підкреслити, що становлення української національної музики припадає на першу половину XIX ст. і що джерелом її розвитку була народна пісенна творчість. Проаналізуйте основні напрями музичної творчості означеного періоду. У першій половині XIX ст. українська музична культура зазнає романтичних впливів. У чому це виявилось?

У другій половині XIX ст. активізувалось діяльність з вивчення і популяризації української пісенної спадщини. Назвіть найвідоміших збирачів фольклору.

В Україні, як і в Західній Європі, важливу національно-просвітницьку роль відігравала опера. Хто і коли написав першу українську оперу? Студентам необхідно звернути особливу увагу на творчість М. Лисенка, талановитого композитора, піаніста, диригента, педагога та громадського діяча, творця національного напрямку української музики. Під впливом музикального генія М. Лисенка та його творчості виховувалися видатні українські композитори К. Стеценко, М. Леонтович, Я. Степовий, М. Вериківський, С. Людкевич, Л. Ревуцький та багато ін. Охарактеризуйте музичну творчість П. Сокальського, М. Аркаса, П. Ніщинського, В. Заремби, О. Лизогуба, М. Вербицького.

Отже, українська музика XIX – поч. XX ст. розвивалася під впливом західноєвропейської музичної культури.

3. Розглядаючи третє питання треба відзначити, що всупереч офіційній політиці царизму високої художньої довершеності досяг український театр у другій половині XIX ст. Потреба у національному театрі саме в цей період викликала зрілість нації, духовними патріотичними запитами народу. Саме тому у центрі боротьби за народний театр українські передові діячі ставили питання репертуару. З'являється багато драматичних творів на українську тематику. Назвіть відомих драматургів та згадайте їхні основні твори.

На початку XIX ст. виникають перші постійні професійні театри в Полтаві та Харкові. У становленні Полтавського театру велику роль відіграв І. Котляревський. Назвіть його найвідоміші п'єси.

Після Емського указу (1876 р.) театральне життя в Україні практично завмирає, бо українські вистави були заборонені. У 80-х роках губернатори отримали право давати дозвіл на українські вистави і театральна справа в Україні поживається. Що ви знаєте про «український театр корифеїв»? Хто і коли його заснував?

На вимогу часу кінець XIX ст. позначений в українській театральній культурі розвитком реалістично-побутового напрямку з елементами етнографізму. Вагомий внесок в оновлення репертуару зробили М. Кропивницький, М. Старицький. І. Карпенко-Карий. Охарактеризуйте їх творчість. При вивченні театального життя бажано проаналізувати несприятливі умови, в яких відбувалося становлення українського театру в цілому.

У Галичині в пер. половині XIX ст. українського театру не було: тут діяв театр німецький і польський. Український професійний театр в Галичині виник 1864 р. у Львові при культурно-освітньому товаристві «Руська бесіда».

І на завершення обговорення робимо висновок, що загалом український театр другої половини XIX ст. досяг глибокої народності, національної своєрідності, змістовності, великої критично-викривальної сили і високої художньої довершеності. До теми семінару треба знати походження і тлумачення таких понять: «романтизм», «класицизм», «сальманах», «елегія», «фольклор», «ампір», «еклектизм».

Тестові завдання до семінару №13:

1. Хто видав збірку українських пісень з нотами у 1857 році ?
 - а) М. Маркевич;
 - б) М. Вовчок;
 - в) М. Загорська ;
 - г) М. Заньковецька.
2. Комедії «Сватання на Гончарівці», «Шельменко-денщик» написав драматург:
 - а) М. Старицький;

- б) Г. Квітка-Основ'яненко;
- в) І. Котляревський;
- г) І. Карпенко-Карий.

3. Де М. Кропивницький та брати Тобілевичі заснували перший професійний український театр ?

- а) у Полтаві;
- б) у Харкові;
- в) у Єлисаветграді;
- г) у Києві.

4. Хто є автором музики до опери «Енеїда»?

- а) П. Чайковський;
- б) М. Лисенко;
- в) П. Сокальський;
- г) О. Лизогуб.

5. Який стиль домінував в архітектурі України в XIX ст. ?

- а) бароко;
- б) ампір;
- в) класицизм;
- г) еkleктизм.

Семинар №14. Українська культура XX ст.

План

1. Українська культура в добу національно-визвольних змагань (1917-1921 рр.).
2. Здобутки української культури на шляху її національного відродження 1920-х – 1930-х рр. та його трагічні наслідки.
3. Проблеми української культури в контексті радянської (соцреалізм, «шістдесятництво», дисидентство).

Теми рефератів

1. Перші кроки українського кінематографу.
2. Триумф і трагедія «українського авангарду».
3. Прояви «культу особи» Й. Сталіна в творах провідних українських митців XX ст.
4. Зв'язки митців-«шістдесятників» з дисидентськими організаціями.
5. Українські радянські письменники і поети запорізького краю.

Література

1. Історія світової культури / під заг. ред. М.В. Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – С. 307-328.

2. Історія світової та української культури: Підручник для вищ. закл. освіти / В.А. Греченко, І.В. Чорний, В.А. Кушнерук, В.А. Режко.- К.: Літера ЛТД, 2002. – С. 103-127.

3. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: Курс лекцій / М.В. Кордон - К.: ЦУЛ, 2007.- С. 444-496.

4. Шейко В.М., Тишевська Л.Г. Історія української культури: Навч. посібник / Наук. ред. В.М. Шейко. – К.: Кондор, 2006. – С. 186-242.

5. Українська культура: цивілізаційний вимір/ Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. – К.: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – С. 346-384.

1. Готуючи відповідь на перше запитання студенти повинні звернути увагу на національно-культурну політику доби національно-визвольних змагань. Проаналізуйте основні здобутки УЦР, гетьмана П. Скоропадського та Директорії в означеній сфері. Радянська влада руйнувала попередню систему освіти. Значні зусилля докладались щодо ліквідації неписьменності (лікнеп). Освіта стала заідеологізованою. Розбудовувалася мережа підготовки педагогічних кадрів в інститутах, технікумах і на спеціальних курсах. Половина шкіл здійснювала навчання українською мовою. У 1920 р. університети було ліквідовано, а на їх базі створена мережа інститутів. До вступу у ВНЗ готували робітничі факультети (робфаки). Наукова робота зосереджувалася в УАН, що мала історико-філологічний, фізико-математичний і соціально-економічний відділи. Очоловав академію В. Вернадський.

Літературний процес цього періоду пов'язаний як з творчістю відомих поетів і письменників, так і з появою нової генерації талановитої молоді. Назвіть яскравих представників та течії, до яких вони належали.

У грудні 1917 р. було утворено Українську академію мистецтв. Її дійсними членами стали М. Бойчук, М. Бураченко, Ф. Кричевський, А. Маневич, О. Мурашко і Г. Нарбут. Жовтень 1918 р. відзначився відкриттям пам'ятника Т. Шевченку в Ромнах (скульптор І. Кавалерідзе).

Театральні та музичні колективи представлені: українським театром драми та опери (перший театр УСРР ім. Т. Шевченка) (м. Київ), новим драматичним театром ім. І. Франка (створений у Вінниці), Українською державною капелюю під проводом О. Кошиця, Державним симфонічним оркестром під проводом О. Горілого, Українською республіканською капелюю під керівництвом К. Стеценка і О. Кошиця, Державною українською мандрівною капелюю і Київським музично-драматичним інститутом (існував на базі музично-драматичної школи ім. М. Лисенка). В цей період працювали композитори: М. Леонтович, Я. Степовий, Л. Ревуцький, Г. Верьовка, Б. Лятошинський та ін.

У релігійному (духовному) житті відбулось відновлення патріархату РПЦ, набрав обертів рух за відновлення Української автокефальної православної церкви на чолі з В. Липківським. Церковне життя стало політизованим. Більшовики розпочали атеїстичний терор. Знати такі поняття: «атеїзм», «робітфак», «лікнеп».

2. Відповідь на друге питання семінарського заняття передбачає розкриття основних рис розвитку української культури періоду НЕПу., тобто 20-х років.

Для 30-х років характерним став жорсткий контроль за розвитком культури з боку держави, ідеологізація культури, чітка визначеність форм, стилів і жанрів, підпорядкованість поглядам вождя та репресії проти тих, хто своєю творчістю йшов наперекір існуючому режиму. Головна мета, що ставилась перед культурою того часу – показати велич і «вічність» режиму та зміцнити культ вождя (Сталіна). Охарактеризуйте розвиток науки 30-х років, назвіть основні галузі та відомих науковців. Дайте визначення новому стилю «соцреалізм», які риси були йому притаманні? Чому 30-ті роки для української інтелігенції стають жорстоким випробуванням? Дайте визначення та охарактеризуйте сутність поняття «Розстріляне відродження».

У 1929 р. УАПЦ було звинувачено в антирадянській діяльності, а на початку 1930 р. вона вже самоліквідувалася. 1930 р. позначився арештом 2000 священників і всіх ієрархів УАПЦ. Друга п'ятирічка увійшла в історію і як «п'ятирічка знищення релігії». В 1934-1935 рр. відбулось масове закриття церков та знищення культових споруд.

3. Відповідаючи на третє (останнє) запитання студенти повинні наголосити, що за роки Другої світової війни вся територія України постраждала від нацистської окупації. Для розвитку української культури 1940-1950-ті рр. характерне: відбудова закладів освіти, науки і культури (відновлення зруйнованих і будівництво нових закладів освіти, відновлення структури АН УРСР, відновлення мережі культурно-мистецьких установ), «Культурна революція» на західноукраїнських землях (ліквідація неписьменності, насадження комуністичної ідеології, розбудова мережі освітніх і культурно-мистецьких закладів), ідеологічний наступ «ждановщина» (боротьба проти «буржуазного націоналізму», боротьба проти космополітизму і «низькопоклонства перед Заходом», лисенківщина). Розкрийте зміст цих термінів.

Як змінюються умови розвитку української культури у 1950-1960-х рр.? Визначте характерні риси означеного періоду.

У II пол. 1960-х-I пол. 1980-х рр. на розвиток української культури вплинув дисидентський рух. Хто такі дисиденти та у чому полягала основна мета їх діяльності? Визначте основні напрями та методи боротьби дисидентів.

В освіті в цей період проявились як позитивні, так і негативні явища (розкрити). В науці зберігалися такі тенденції: центром наукових досліджень залишалась АН УРСР; зросла кількість наукових працівників; розвивались ті галузі науки, які не потребували складного лабораторного обладнання, і ті, що були пов'язані з військовими і космічними розробками; майже повний занепад суспільних дисциплін та їх ідеологізація; залишкове фінансування більшості наукових установ.

Для літератури та мистецтва було характерним: панування соціалістичного реалізму; паралельне існування офіційного і «справжнього» мистецтва та літератури; намагання зберегти національний колорит і самобутність в умовах русифікації та ідеологізації; поширення у дозованих формах кращих зразків світового класичного мистецтва. Гасло «мистецтво належить народу»; замкненість, відірваність від світового мистецького процесу.

Тестові завдання до семінару №14:

1. Освітня політика не виходила за межі декларацій про підтримку і розвиток української освіти в період:

- а) УЦР;
- б) Директорії УНР;
- в) радянської влади;
- г) Гетьманату П. Скоропадського.

2. Президентом УАН в листопаді 1918 р. був:

- а) Д. Багалій;
- б) М. Кащенко;
- в) В. Вернадський;
- г) Д. Донцов.

3. М. Городовенко, Г. Верьовка працювали у такому напрямку музики,

як:

- а) соціалістичний реалізм;
- б) народна пісня, танці;
- в) модернізм;
- г) рок-н-рол.

4. «Ждановщина» - це:

- а) рух за ліквідацію неписьменності;
- б) система заходів, спрямованих на відновлення ідеологічного контролю над суспільством;

в) політика відновлення структури АН УРСР;

г) політика радянського уряду, спрямована проти селянства.

5. Шістдесятники - це:

- а) молоде покоління комуністів;
- б) об'єднання визнаних науковців поважного віку;

- в) молоде покоління талановитих літераторів і митців, які здобули визнання не тільки творчою, а й громадською діяльністю;
- г) назва неформального руху.

Семінар № 15. Сучасна українська культура, перспективи розвитку

План

1. Специфіка та основні тенденції розвитку української культури.
2. Проблеми та перспективи освіти та науки.
3. Сучасне українське театральне життя та кіномистецтво.

Теми рефератів

1. Розвиток українського телебачення.
2. Літературний процес в Україні в сучасну добу.
3. Сучасна українська музика.
4. Відродження церковного життя в Україні.
5. Відродження культури національних меншин в Україні.

Література

1. Історія української культури: Навч. посіб. / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. — 5-те вид., стер. — К.: Знання, 2013. — С. 238-242.
2. Історія світової культури / Під заг. ред. М.В.Дедкова. — Запоріжжя : Дике Поле, 2009. —С. 328-349.
3. Калакура Я. С. Українська культура: цивілізаційний вимір / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. — К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. — С. 385-418.
4. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура / М.В. Кордон. — К., Центр учбової літератури, 2010. — С. 495-501.
5. Павлова О.Ю. (ред.) Історія української культури / навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - С. 259-269.

1. Розглядаючи культурні процеси періоду української незалежності, треба відмітити величезний вплив на них соціально-економічних і політичних змін, які відбулися на початку 90-х рр. ХХ ст. Це, перш за все, перехід української економіки на ринкові відносини і пов'язана з цим комерціалізація культури, зникнення державного контролю (цензури) за культурними процесами і засобами масової інформації, загальна демократизація суспільства. Окремо необхідно приділити увагу державній політиці в сфері культури.

Студентам треба розуміти суперечливість розвитку сучасної української культури. З одного боку, можна говорити про національно-культурне відродження, а з іншого – про кризу та деструктивні тенденції. Доречно охарактеризувати прояви цих процесів.

Необхідно відмітити такі культурні чинники, як поглиблення інтересу до джерел історії та культури України, до традиційної народної культури, розвиток зв'язків української культури з культурою діаспори, зростання ролі церкви в процесах соціального та духовного розвитку.

Характерною особливістю сучасного стану культури є неоднозначність процесів у гуманітарній сфері. Так, домінування плюралізму в духовному розвитку суспільства дає змогу ознайомити широкий загал із шедеврами світової культури, які раніше з ідеологічних причин були недоступними; стимулює творчу активність митців. Але водночас плюралізм відкриває шлях для проникнення в духовну сферу антикультури. Пропагуючи насилля, антигуманність, вона за відсутності стійкого культурного імунітету становить загрозу для суспільства. Це зумовлює потребу радикальних, але виважених, далекоглядних і продуманих змін.

2. Розвиток освіти сучасної Україні характеризується постійною реорганізацією. У 1992–1995 рр. була проведена перша освітянська реформа. Наголос у ній було зроблено на загальноосвітній школі. До здобутків цього періоду слід віднести розробку і затвердження Державної програми «Освіта. Україна XXI століття», яка нині здійснюється в основних своїх складових. Студентам необхідно охарактеризувати основні зміни, які відбулися, а саме: деідеологізація й демократизація навчального процесу; зв'язок освіти з національною історією, культурою і традиціями; забезпечення свободи творчості педагогам-новаторам; урізноманітнення системи навчальних закладів.

Також необхідно перерахувати і проблеми, які відразу ж виникли при реалізації цієї програми і залишаються актуальними сьогодні.

У 2000 р. процес реформування освіти в Україні вступив у нову фазу свого розвитку - було обнародовано проект «Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи». Що передбачав зміст нової освітньої концепції?

У 2000-х рр. почалася реформа вищої освіти, яка продовжується і сьогодні. Студентам треба розглянути зміни у вищій школі в контексті приєднання України до Болонського процесу, а також з'ясувати проблеми та недоліки в нинішній системі підготовки фахівців з вищою освітою.

Обговорюючи досягнення та проблеми сучасної науки, необхідно зазначити її високий потенціал в Україні. Найавторитетнішим науковим центром є Академія наук України, яка у 1994 р. отримала статус національної. У системі Національної академії наук України створено декілька нових наукових інститутів: Інститут української археографії, Інститут української мови, Інститут народознавства. Зросла кількість прямих угод про співробітництво між зарубіжними та українськими науковими центрами.

Разом з тим, студентам необхідно розглянути негативні тенденції у розвитку науки - постійне зниження витрат на науку, внутрішній і зовнішній «відплив умів».

3. Починаючи обговорення третього питання, треба підкреслити, що те, що відбувається сьогодні в українському театрі та кіно, загалом відповідає ситуації у всьому мистецтві країни.

Але попри економічні негаразди національний театр розвивається. Український театр намагається утвердитися в європейському культурному просторі. Це засвідчують гастролі Національного академічного драматичного театру імені І. Франка в Німеччині, Львівського академічного театру імені М. Заньковецької — у Великобританії, участь вітчизняних театрів у багатьох міжнародних фестивалях. Традиційними стали зарубіжні гастролі колективів Національної опери, театрів опери та балету Дніпропетровська, Донецька, Львова, Одеси, Харкова. Голоси вітчизняних оперних співаків А. Кочерги, В. Лук'янець, В. П'ятнички, А. Шкургана звучать на найпрестижніших сценах Європи. На сцені Національної опери набуває авторитету і Міжнародний конкурс артистів балету імені Сержа Лифаря. Продовження розвитку сучасного театрального мистецтва в Україні пов'язане передусім з діяльністю таких яскравих режисерів, як Р. Віктюк, Б. Жолдак, С. Донченко, Б. Шарварко.

Вивчаючи сучасний кінематограф, треба перерахувати його основні проблеми: скорочення виробництва фільмів та кіноустановок, зменшення щорічного відвідування кінотеатрів, засилля американського кіно.

Студентам бажано на власний розсуд спробувати перерахувати досягнення сучасного українського кіно. Згадати фільми «Фучжоу» Ю. Ілленка, «Астенічний синдром» К. Муратової та «Голос трави» Н. Мотузка, які мали значний резонанс на кінофестивалях у Каннах, Роттердамі, Берліні. Відмітити роботу відомих режисерів та акторів (Р. Балаян, К. Муратова, Б. Ступка, А. Роговцева, Н. і О. Сумські).

Тестові завдання до семінару №15:

1. Коли Україна долучилася до Болонського процесу реформування вищої освіти?

- а) у 1999 р.;
- б) у 2001 р.;
- в) у 2005 р.;
- г) у 2009 р.

2. Хто з українських вчених очолює Національну Академію наук України?

- а) Б. Патон;
- б) М. Амосов;
- в) П. Толочко;

г) В. Литвин.

3. У листопаді 1993 р. Кабінет Міністрів затвердив програму щодо кардинальної реконструкції всієї системи освіти, яка має назву:

а) Закон України «Про освіту»;

б) «Освіта» («Україна ХХІ століття»);

в) «Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи»;

г) Закон України «Про вищу освіту».

4. Який український актор зіграв головну роль у фільмі В. Бортка «Тарас Бульба»?

а) А. Хостікоєв;

б) В. Андрієнко;

в) Б. Ступка;

г) О. Байрак.

5. Назвіть найбільш відомого у світі українського театального режисера, що уславився своїми епатажними постановками по тематиці сексуальних девіацій людини?

а) Б. Жолдак;

б) Р. Віктюк;

в) Л. Курбас;

г) С. Данченко.